

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

4. číslo / ročník X. / prosinec 2021 / cena 30 Kč

PREMIÉR DO DEŠTĚ?

Obsah

■ Úvodník

Vítězové nad propastí (<i>Tomáš Fošum</i>)	3
--	---

■ Česko

Bouřlivý restart české politiky (<i>Antonín Berdych</i>)	4
--	---

■ Střední Evropa

Polsko nemůže bitvu s EU vyhrát, vážně však poškozuje její soudržnost (<i>Karel Barták</i>)	6
Co bude dál se Sebastianem Kurzem? (<i>Miroslav Šepták</i>)	8
Komu prospívá válka policajtů na Slovensku (<i>Marián Balázs</i>)	9

■ Rozhovor

Z gauče se politika dělat nedá (<i>Tomáš Fošum</i>)	11
---	----

■ TÉMA: Východní partnerství

České předsednictví může oživit skomírající Východní partnerství (<i>Pavel Havlíček</i>)	15
Lukašenkův režim odhodil veškeré zábrany (<i>Tereza Soušková</i>)	17
Ukrajinský vstup do EU: sny a realita (<i>Michal Lebduška</i>)	19
Polský vztah k Východnímu partnerství: silné a slabé stránky (<i>Adam Balcer</i>)	21

■ Kultura

Kdesi v Horním Slezsku (<i>Lucie Zakopalová</i>)	23
Ochránce, který zraňuje (<i>Jan Gregor</i>)	25
Jak němčina pomáhala české literatuře překonat železnou oponu (<i>Julia Miesenböck</i>)	26
„Ožijú“ Slováci při záchraně industriálních památek? (<i>Jan Holovský</i>)	28

■ Historie

S Davidovou hvězdou v srdci. Příběh slovenské odbojáčky Chavivy Reikové (<i>Táňa Matelová</i>)	30
--	----

■ Zraněná města

Strakonice: z jihočeských Benátek městem pro motoristy (<i>Martin Veselka</i>)	32
--	----

Vybrané články z tohoto čísla (Demokratický střed 4/2021) byly podpořeny z prostředků Česko-polského fóra Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Ministerstvo zahraničních věcí
České republiky

AMO.CZ

Demokratický střed

4/2021, vydáno v prosinci 2021, ročník X.

adresa: Demokratický střed, Jirečkova 1012/9, 170 00 Praha 7,

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková, Jan Jüptner, Pavel Cechl,

Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, fotomontáž na úvodní straně: Demokratický střed, logo: LUSEL

vydavatel: Demokratický střed, z. s.

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4 x ročně

Sedmnáctý listopad je svátkem, který značná část české společnosti bere za svůj a spontánně si ho připomíná. Letos ho okořenila debata, jak by se měl správně slavit. Někteří mluvili o „laciném antikomunismu“ a vyjmenovávali aktuální společenská témata, o nichž se má diskutovat místo připomínání zločinů před rokem 1989. Na Twitteru vzplála bitva mezi reprezentanty různých sociálních bublin, z nichž ti umírněnější se shodli na jediném možném rozuzlení – nechť si každý připomíná 17. listopad, jak chce. Ostatně jedním z jeho odkazů je to, že nikdo nikomu nebrání, aby své názory veřejně prezentoval.

Navíc 17. listopad mnozí chápou nikoliv jako exhibici antikomunismu, který je sám o sobě zcela pochopitelným postojem, ale spíše jako oslavu svobody a demokracie. Proto není náhoda, že s tímto svátkem mají problém prezident Miloš Zeman i končící premiér Andrej Babiš (ANO). Zeman si ho naposledy veřejně připomněl v letech 2014 a 2015. V prvním případě po něm – i kvůli jeho vstřícné politice vůči autoritářským režimům v Rusku a Číně – na pražském Albertově létala vajíčka, při druhé příležitosti vystoupil na jednom pódiu s extremisty. Babiš sice během listopadového svátku na Národní třídu z povinnosti chodí, ale v posledních letech se tak děje většinou za tmy v brzkých ranních hodinách, aby se vyhnul spoluobčanům. Letos to ještě vylepšil, když po prohraných říjnových volbách začal mluvit o „polistopadovém kartelu“.

Právě podzimní zlomové volby, po nichž v Poslanecké sněmovně ztratily autoritářské a populistické strany většinu, daly letošnímu 17. listopadu zvláštní náboj. Andrej Babiš, jehož kolosální střet zájmů a politické manýry zanechávají na duši zdejší demokracie četné šrámy, odchází z čela vlády. Jeho dosavadní spojenec Miloš Zeman zůstává v péči lékařů, ale oslaben je hlavně politicky, když mu teď není nakloněn nejen Senát, ale ani dolní komora. Přesto už český prezident stačil naznačit, že se zotavil natolik, aby v případě chuti opět mohl pošlapat českou ústavu. Prý je připraven jednoho z ministrů vznikajícího kabinetu Petra Fialy (ODS) vetovat, na což samozřejmě nemá právo.

Pokud se ale nic nepředpokládaného nestane, vlády se brzy ujme pětice demokratických stran, které kandidovaly ve dvou koalicích. O nutnosti se proti Babišovi sjednotit se v rámci opozice i nemalé části veřejnosti debatovalo již dlouho. Jedním ze zlomových momentů byla demonstra-

ce, jež se uskutečnila 16. 11. 2019 na pražské Letné, tedy v předvečer 17. listopadu. Podruhé během jednoho roku tam spolek Milion chviliek přivedl více než čtvrt milionu lidí. Atmosféra pokojných demonstrací silně připomínala shromáždění, která se na stejném místě konala na konci listopadu 1989. Poselství masové demonstrace z listopadu 2019 bylo jasné – opoziční strany by se měly navzdory názorovým rozdílům spojit, aby ukončily panování oligarchy Babiše. A to se nakonec skutečně stalo. Nová vláda tak obrazně řečeno vzniká na půdorysu letenských demonstrací, neboť většinu jejich účastníků tvořili voliči budoucích vládních stran – od ODS po Piráty.

Určitě se však nejedná o novodobou vládu národního porozumění, protože ji sestavují strany, které získaly ve volbách při 65procentní účasti jen 43 procent hlasů. K moci se tedy dostanou hlavně proto, že zhruba pětina odevzdaných volebních lístků kvůli pětiprocentní klauzuli nutné pro vstup do sněmovny propadla. Nicméně ona „letenská“ snaha udělat kompromis v zájmu vítězství nad politickými silami, jež znamenají ohrožení demokracie, trochu

listopad 1989 připomíná. Tehdy ovšem země teprve směřovala ke svobodným volbám a na této cestě ji provázely sametově revoluční veselí a optimismus. V červnu 1990 se pak pro nový režim vyslovila přesvědčivá většina voličů.

Takřka celonárodní shoda, že demokracie je nejlepší možný systém správy věcí veřejných, se však během let vytrácela. Viditelný úpadek nastal po roce 2013, kdy důležité celostátní volby začali vyhrávat autoritářští lídři Miloš Zeman a Andrej Babiš. Nyní ovšem dostala pětice demokratických stran neopakovatelnou příležitost tento trend zvrátit. Na rozdíl od vlády národního porozumění nastupuje jejich kabinet v ponuré atmosféře, kdy spousta lidí nevěří v lepší zítřky. Noví ministři budou muset řešit další vlnu pandemie, rozpočtové deficity, rostoucí ceny energie, klima, inflaci nebo zaostalost některých regionů. Vítězné strany slibovaly před volbami změnu stylu vládnutí a obranu demokracie. Každé jejich klopýtnutí – ať už půjde o neřešený střet zájmů, korupční skandál či viditelnou neschopnost při správě země – nás po příštích volbách může shodit zpátky na dno autoritářské propasti. Držme si tedy palce, aby nešlo o vládu národní sebeoběti.

Tomáš Fošum

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Předplatte si Demokratický střed. Roční předplatné (4 čísla) činí i s poštovným 230 Kč.

Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz.

Bouřlivý restart české politiky

Volby do Poslanecké sněmovny z října 2021 znamenají mimořádný přelom ve vývoji české politiky. Bylo to jedno z nejzásadnějších hlasování za poslední tři dekády a jeho jednoznačný výsledek ovlivní dění v zemi na mnoho let dopředu. Drtivá porážka dosavadní mocenské aliance Andreje Babiše a Miloše Zemana byla přitom pro řadu lidí těžko uvěřitelnou možností. Jak k ní došlo a jaké to bude mít důsledky?

Výsledky voleb není nutné do detailu vyčíslovat, podstatné jsou hlavní závěry. Koalice Spolu volby vyhrála, hnutí ANO skončilo těsně na druhém místě. Koalice Pirátů a Starostů byla třetí s významným propadem oproti původním očekáváním a do Poslanecké sněmovny se dostala i SPD Tomia Okamury. Komunisté, ČSSD a hnutí Přísaha naopak pětiprocentní práh pro vstup do dolní komory nepřekročili. Oba koaliční bloky tak získaly dohromady většinu 108 hlasů. Rychle vznikla koaliční smlouva, kterou jasnou většinou schválily všechny zúčastněné strany včetně Pirátů.

Dosavadní premiér Andrej Babiš ztratil jakoukoliv šanci na sestavení vlády, o vliv na většinové rozhodování přišel i Tomio Okamura, jehož hlasy nemají v novém uspořádání žádný zásadní význam. Zajímavým výsledkem je i nečekaně malý počet mandátů pro Pirátskou stranu, když vinou kroužkování zůstali ve sněmovně pouze čtyři její zástupci. Pokud se nestane něco mimořádného, další roky budou podstatná rozhodnutí vznikat na půdorysu čtyř stran: ODS, STAN, KDU-ČSL a TOP 09 a jejich většiny 104 mandátů. Piráti jdou do vlády spíše ze setrvačnosti.

Jednoznačnost výsledku je velmi překvapivá, česká politická tradice má tendenci vytvářet spíše chaos a nestabilitu. Není vyloučeno, že se k ní i tato sestava postupně nakloní, nicméně startovací pozice vznikající koalice je numericky vzato velmi příznivá. Rozhodlo o tom hned několik faktorů.

Začněme u Andreje Babiše a hnutí ANO. Jeho prohra, či klausovsky řečeno „nevýhra“, má mnoho příčin. Četné omyly Babišovy vlády a chaos během pandemie nemoci covid-19 způsobily pokles preferencí ANO. Vedle mnoha dalších důvodů, o nichž se obecně hovoří, je třeba poukázat na zcela špatnou strategii, kterou před volbami premiér realizoval. Bylo zřejmé, že se oba jeho koaliční spojenci, tedy komunisté a sociální demokraté, ocitli na hranici volitelnosti. K ní se z opačné strany blížilo protestní hnutí Přísaha vedené někdejší policistou Robertem Šlachtou.

Babiš nedokázal zajistit, aby alespoň jeden z těchto subjektů uspěl a vylepšil jeho pozici ve sněmovně. Nástrojů k tomu měl mnoho: mohl dát ČSSD více prostoru při prezentaci vládních úspěchů nebo mohl skrze jím ovládaná média lépe pomoci Přísaze. Namísto toho své potenciální partnery dusil, kritizoval je a útočil na ně. Ke vstupu do sněmovny chybělo Přísaze i sociálním demokratům něco přes 20 tisíc hlasů; pokud by je oba subjekty dostaly, vypadala by situace úplně jinak. Odchod komunistů ze sně-

movny se zdá být způsoben přirozenou generační obměnou a jejich výsledek ve výši 3,6 procenta hlasů naznačuje, že se s nimi loučíme definitivně. Fakt, že poslední čtyři roky podporovali Babišovu vládu, jim samozřejmě na oblibě nepřidal. A nezbyvá než vyjádřit určité zadostiučinění nad tím, že komunisty z vysoké politiky fakticky odstranil jejich bývalý člen.

Osud ČSSD byl podobně očekávatelný, nicméně nemusí být definitivní. Koneckonců, jejich angažmá ve vládě bylo v mnoha případech pozitivní a jejich ministři často patřili k těm nejúspěšnějším v rámci vládní sestavy. Sociální listy nejvíce poškodilo to, čím trpěli již od dob svého premiéra Bohuslava Sobotky: nedostatek důvěryhodnosti.

Vzpomeneme-li si na vznik Babišovy vlády, ČSSD tehdy zásadně řešila, zda a za jakých podmínek vznik kabinetu umožní. Její předseda Jan Hamáček prosadil přístup, v němž sociální demokraté zavřeli uši, oči i ústa při všech problémech premiéra a jeho blízkých. To zásadně podlomilo jejich kredit. Ustálil se obraz strany, která rezignovala na vlastní identitu a drží se u moci za každou cenu. Bez důvěryhodnosti nemají dílčí úspěchy efekt, jejich voliči sympatizující s Babišem k němu přešli, většina ostatních se rozptýlila mezi zbývajícím uskupením.

Syndrom „ukradených voleb“

Opozice se před volbami spojila do dvou bloků. A navzdory původním průzkumům z jara a léta letošního roku dali voliči jasnou přednost trojkoalici ODS, TOP 09 a KDU-ČSL. Platí zde stará poučka o tom, že kdo chce řídit stát, musí předtím umět zorganizovat úspěšnou kampaň. Koalice Spolu zvládla potlačit či utajit vnitřní rozpory, naučila se fungovat společně a vyžadovala energii vítěze.

Oproti tomu dvojblok Pirátů a STAN trpěl řadou slabin, které se postupně vyjevovaly a zhoršovaly. Jejich spojení vycházelo z předpokladu, že Pirátská strana je v preferencích i v politické síle zhruba dvakrát větší než hnutí STAN. Tomu odpovídalo rozložení kandidátů, vedení kampaně i její financování. Je objektivní pravdou, že se Piráti stali terčem nevybíravé kritiky ze všech stran. Velký úspěch však měla tato antikampaň i proto, že se (alespoň částečně) opírala o některá fakta. Poukazovala na pirátské chyby, minoritní názory z až příliš otevřené stranické debaty a na okrajové, ale o to hlasitější radikály z pirátského prostředí. A vedení kampaně nedokázalo na tuto kritiku efektivně reagovat a čelit jí.

Výsledný poměr sil v nové vládní pětikoalici je tak zásadně jiný, než jak se očekávalo: 71 mandátů pro Spolu a 37 pro dvojkoalici Piráti a STAN. Zároveň nastal drastický „kroužkovací“ efekt – i když podle povolebních průzkumů je poměr preferencí voličů Pirátů ke Starostům 6:4, mandáty se rozdělily 4 ku 33. Antikampaň zafungovala hned dvakrát – část voličů odradila a nahnala do tábora koalice Spolu, jinou část motivovala systematicky kroužkovat kandidáty STAN. Piráti tak sice stále mají své voliče, ale nemají relevantní zastoupení. Syndrom „ukradených voleb“ se sice při vyjednávání o vládě podařilo utlumit, ale je téměř jisté, že si opět najde svůj ventil.

Velkou pozornost k sobě poutal i prezident Miloš Zeman. Krátce po volbách se prudce zhoršil jeho zdravotní stav a chvíli se zdálo, že nebude schopen se k plnění své ústavní role ani částečně vrátit. Nově zvolená většina dokonce otevřeně připravovala dočasné odebrání jeho pravomocí.

Na počátku listopadu se však jeho zdravotní stav zlepšil natolik, že se alespoň částečně mohl do politické debaty zapojit. A je zřejmé, že ji okamžitě zkouší výrazně ovlivňovat. Volby ale znamenaly mimořádnou prohru i pro něj samotného. Zatímco po hlasování z roku 2017 měl na své straně přímo či nepřímo až 130 poslanců z ANO, ČSSD, SPD a KSČM, nyní má k dispozici maximálně 92 mandátů Andreje Babiše a Tomia Okamury. Jeho politická síla, kterou čerpal od svých přirozených spojenců i z potíží premiéra Babiše, zmizela. Současná koalice uvítá jakoukoliv příležitost, aby mu dala svou převahu najevo.

Z toho plynou dva závěry. Za prvé, že se Zemanova aliance s Babišem vyčerpala. Prezident už od končícího premiéra nic získat nemůže a jeho okolí Babišovi jistě

nezapomnělo, jak se v době Zemanovy indispozice vůči kancléři a dalším zachoval. Lze proto čekat, že tímto směrem hlava státu brzy zaútočí. Druhý závěr může být ten, že prezident oslabený svým zdravím i hrozbou nepřátelsky naladěné většiny v obou komorách parlamentu omezí své působení vůči nově nastupující vládě. To samozřejmě neznamená, že kabinet podpoří nebo mu ve všem vyjde vstříc.

Nové poměry, staré problémy

Vítězné koalice nečekaly na prezidenta Zemana a velmi rychle a hladce domluvily koaliční smlouvu. Když si uvědomíme, jak těžce se rodily vlády po volbách 2013 a 2017, je rychlost současné koalice obdivuhodná. Piráti, ač jsou se svými čtyřmi hlasy technicky vzato postradatelní, zůstali na palubě a mají nabídnuty důstojné funkce ve vládě i ve sněmovně. Od ostatních stran jde o kombinaci velkorysosti i strategického uvažování – je lépe mít problematického partnera blízko a dát mu něco, o co může přijít. Když totiž nemá co ztratit, tak se podle toho i chová. A to by novému kabinetu rozhodně nepomohlo.

Bez ohledu na konkrétní kroky prezidenta Zemana tak formující se vláda do konce roku usedne ve svých funkcích. A zdědí problémy, které jí rozhodně nelze závidět. Astronomický deficit zatížený virtuálními sliby odcházející Babišovy vlády. Explozi páté vlny pandemie, jež prolamuje smutné rekordy letošního jara. Nezapomeňme také na silnou inflaci, jakou Česko nezažilo od devadesátých let. Vedle těchto hlavních potíží trpí Česká republika sérií neřešených problémů v energetice, infrastruktuře, byrokracii a dalších oblastech. Blížící se evropské předsednictví, které nás čeká příští rok, je navíc nepřipravené a podfinancované.

Nové vládní strany by si zasloužily určitý čas hájení. Ten ovšem, jak se ukazuje, nedostanou. Už nyní mají proti sobě silného, talentovaného a zhrzeného populistu, jenž má k dispozici neomezené zdroje, vlastní média a na slovo poslušný velký poslanecký klub. Jediné, co Babišovi doposud stálo v cestě k tvrdé radikalizaci, byla vládní odpovědnost. Už nyní se snaží vyvolat dojem, že ji nemá. Až o ni ale přijde doopravdy, zažije nová vláda velmi zajímavé časy.

Navzdory těmto negativním náznakům byly letošní volby mimořádným přelomem v domácí politice. Voliči nedali dostatečný hlas extremistům a radikálním populistům. Rozhodli o (snad definitivním) konci komunistů a potrestali bezcharakterní přístup kdysi silné ČSSD. Premiéra Babiše podpořili mnozí, ale nebylo jich zdaleka dost. A marginalizovány byly i síly, které se stylizovaly do role spasitelů, radikálních reformátorů či revolucionářů. Většinu získaly „tradiční strany“ bez majitelů a vůdců – strany s vládní zkušeností, prozápadní orientací a demokratickými hodnotami. Navzdory všem svým historickým omylům a současným slabinám jde o jedinou politickou formaci, jež může Česku trochu pomoci. A to není úplně málo.

Antonín Berdych

Lídři koalice Spolu na vlnách vítězné euforie. Zleva: Markéta Pekarová Adamová, Petr Fiala a Marian Jurečka.

Foto: Facebook/ods.cz

Polsko nemůže bitvu s EU vyhrát, vážně však poškozuje její soudržnost

Pokud Soudní dvůr Evropské unie dojde k závěru, že Polsko skutečně porušuje zásady právního státu, a ohrožuje tím finanční zájmy EU, bude Varšavě hrozit úplné zastavení unijních dotací. Těžko říct, zda by to vedlo ke zmoudření polských vládců a k jejich ochotě činit vstřícné kroky. Současné polské počínání vůči Evropské unii se totiž řídí především vnitropolitickými potřebami, a to nejen soupeřením mezi vládou a opozicí, ale i napětím uvnitř vládní koalice.

Souboj institucí Evropské unie a řady vlád západoevropských zemí s polskou vládou pod vedením strany Právo a spravedlnost (PiS) se od léta vyhrotil a ztrpknul. Polský kabinet stupňoval protievropskou rétoriku až po stesky premiéra Mateusze Morawieckého v rozhovoru pro list *Financial Times*, že Unie drží Varšavě „pistoli u hlavy“ a že pokud nepošle Polákům slíbené peníze, rozpoutá tím „třetí světovou válku“. Nikdo sice nebere tyto výroky doslovně, ale pro mnohé jsou jen dalším důkazem, že se Polsko stejně jako Maďarsko zcela jasně zproневěřuje nejen hodnotám, k nimž se EU hlásí, ale také pravidlům slušného chování v unijní „rodině“. Což je voda na mlýn těm početným politikům i pozorovatelům, podle nichž bylo předčasné Unii rozšiřovat o postkomunistické země a jakékoli další přijímání podobných států je třeba po této zkušenosti odložit ad acta.

Polská „kauza“ se koncem října dostala až na pořad schůze Evropské rady, aniž by se ovšem šéfové států a vlád pokusili zformulovat nějaké závěry. Nechali Morawieckého vysvětlit, proč jeho vláda podporuje verdikt polského ústavního soudu, podle něhož je v některých případech polská ústava nadřazena evropským smlouvám. V diskusi pak zdůrazňovali význam jednotného vnímání prioritního postavení evropského práva a vyslovovali se pro pokračování dialogu s Varšavou. Ačkoli ostatní členové EU s výjimkou Maďarska polské stanovisko odsuzují jako protiprávní a vysoce problematické a uráží je Morawieckého obvinění z „vydírání“, většina si evidentně nepřeje v tomto okamžiku rozpoutat slovní bitvu. Mohla by totiž vést k paralýze činnosti evropské sedmadvacítky v době, kdy ji čeká série důležitých rozhodnutí.

Program summitu s tímto bodem původně vůbec nepočítal. Předseda Evropské rady Charles Michel ve zvácím

Mateusze Morawieckého předcházela pověst umírněného centristy, nyní ale v Bruselu udivuje svými ostrými výroky.

Foto: Wikimedia Commons/© Olaf Kosinsky

dopise na poslední chvíli připsal, že se lídři „dotknou“ otázky vlády práva, aniž Polsko jmenoval. Rozhodl se tak proto, že sám Morawiecki žádal, aby mohl vysvětlit, jak jeho vláda chápe a interpretuje výrok ústavního soudu. Také nizozemský premiér Mark Rutte předem oznámil, že toto téma nastolí, v čemž ho podpořily Belgie, Lucembursko a Švédsko. Francouzský prezident Emmanuel Macron těsně před summitem označil polské stanovisko za „nepřijatelné“. Většina premiérů včetně Andreje Babiše se však nevyjádřila a v tichosti podpořila postoj německé kancléřky Angely Merkelové, která varovala před radikálními kroky a žádala, aby se s Polskem dále jednalo. Zřejmě vnímala více než ostatní, že ostrá slova polského lídra jsou spíše důkazem slabosti než arogance.

Už při předchozím vystoupením v Evropském parlamentu Morawiecki udivil tribuny tím, že se bezhlavě pus-til na tenký led čelního střetu s většinou v EU. Té začalo

docházet, že konflikt zašel už příliš daleko a že vytváří bezprecedentní problém. Zároveň trvala jistá naděje, že Poláci svou rétoriku nakonec rozředí a v otázce nadřazenosti národního práva nad evropským fakticky ustoupí, aniž by to otevřeně přiznávali. Na summitu se zdálo, že se začali pohybovat tímto směrem – Morawiecki sice opakoval svá obvinění na adresu EU, ale zároveň se dušoval, že Polsku leží principy vlády práva na srdci stejně jako Evropské unii. A že spor o nadřazenost unijního práva vlastně neexistuje, protože výrok polského ústavního soudu není v rozporu se smlouvami o EU. Jde podle něj jen o to, že některá ustanovení těchto smluv byla vykládána tak, že se jevila být v rozporu s polskou ústavou.

Tyto „nadějně“ zvuky však premiér záhy zpochybnil tím, že se místo kteréhokoli ze svých partnerů v Evropské radě sešel na okraji zasedání s Marine Le Penovou, šéfkou ultrapravicového a protievropského Národního sdružení a pravděpodobnou soupeřkou Emmanuela Macrona v dubnových prezidentských volbách ve Francii. Dal tak jasně najevo nejen preference polské vlády pro tyto volby, ale i komu vládní strany Právo a spravedlnost (PiS) dává přednost při hledání případných budoucích spojenců na unijní půdě.

Čekání na soud

Zdrženlivost na straně EU pramení i z toho, že sama není formálně připravena spustit sankční mechanismus podmíněnosti čerpání evropských peněz dodržováním zásad právního státu, na kterém se její lídři dohodli loni v prosinci. Polsko a Maďarsko si tehdy vymohly, že se oprávněnost vzniku takového nástroje bude zabývat Soudní dvůr EU (SDEU), jehož verdikt se očekává nejdříve v prosinci. Čekání na tento výrok sice nemá podle převládajícího názoru odkladný účinek, ale Evropská komise očividně preferuje počkat, aby byl případný postih z právního hlediska nenapadnutelný. Toto váhání se nelíbí většině poslanců Evropského parlamentu, kteří schválili podání žaloby na Komisi k témuž SDEU za nečinnost. V usnesení vyzvali exekutivu EU a členské státy, aby zatím neschvalovaly polský národní plán obnovy – bez jehož posvěcení Polsko nedosáhne na 24 miliard eur (asi 604,8 miliardy korun), které mu mají připadnout z fondu obnovy ustaveného loni pro oživení ekonomik postižených důsledky covidové pandemie. A aby toho nebylo málo, vzal si europarlament Polsko na mušku ještě jednou, když v listopadu drtivou většinou hlasů schválil ostrou rezoluci odsuzující takřka úplný zákaz potratů v Polsku opřený o stanovisko tamního ústavního soudu, jehož nezávislost EU zásadně zpochybňuje. V rozpravě několikrát zaznělo, že pokud by Polsko vstupovalo do EU dnes, nemělo by šanci.

Můžeme tedy předpokládat, že do konce roku se vyjasní aspoň z hlediska práva. Pokud evropský soud dojde k závěru, že Polsko skutečně porušuje zásady právního státu a poškozují tím finanční zájmy EU, tedy že nový mechanismus podmíněnosti je namístě, bude Varšavě hrozit úplné zastavení bruselských dotací. Těžko říct, zda by to vedlo

ke zmoudření polských vládců a k jejich ochotě činit vstřícné kroky (například zrušit kritizovanou disciplinární komoru nejvyššího soudu, která dohlíží na práci soudců), nebo naopak k dalšímu vyhrcoení sporu. Morawieckého vláda pro jistotu už předem vyhrožuje, že jestli bude EU vůči ní postupovat nevládně, bude ona na druhé straně blokovat její chod. Poláci kritizují například legislativní balík pro boj s klimatickými změnami Fit for 55, pomocí něž se má provádět evropská Zelená dohoda (Green Deal). Jen sama příprava této legislativy podle nich způsobuje prudký růst cen energií, takže je třeba ji přehodnotit; podobně se ostatně vyjadřoval i končící český premiér Andrej Babiš.

Do těchto sporů vstoupila nečekaná a bezprecedentní šlamastyka na polsko-běloruské hranici, kam z podnětu běloruského diktátora Alexandra Lukašenka přicházejí tisíce migrantů z Blízkého východu, která vyvolala zprvu v Bruselu nejen šok, ale také rozpaky. Instituce EU naprosto jednoznačně odsoudily zločinné počínání běloruského režimu, který se pokouší zneužíváním lidských bytostí destabilizovat nejen Polsko, ale i vztahy uvnitř Unie. Na druhé straně dávaly Komise i europarlament najevo nelibost s postupem polských bezpečnostních sil, jež neváhají migranty vytlačovat zpět na běloruské území, a s režimem výjimečného stavu podél hranice, který znemožňuje přítomnost novinářů a nevládních organizací. Komisi vyložene irituje, že polská vláda nepustí do prostoru ani zaměstnance unijní agentury Frontex, jež má ochranu vnějších hranic EU v popisu práce, má zkušenosti s nakládáním s migranty a notabene sídlí ve Varšavě. A že kabinet neříká nic, když nevládní humanitární organizace obviňují polské orgány z odpovědnosti za životy přinejmenším dvacíti lidí, kteří dosud v „území nikoho“ podél hranice zemřeli zimou a vyčerpáním.

Od začátku listopadu, kdy se situace na hranici hrotila, však EU dávala stále zřetelněji najevo podporu Polsku (a také Litvě a Lotyšsku, které čelí podobnému hybridnímu útoku ze strany Běloruska). Převládl názor, že ať se polská vláda v této věci chová jakkoli tvrdě, je vlastně v právu, protože to, co dělá Bělorusko, je odporné a neomluvitelné. Šéfka komise Ursula von der Leyenová dokonce připustila, že lze uvažovat o poskytnutí evropských dotací na výstavbu plotů a strážních věží podél běloruské hranice – přitom až dosud jakékoli financování plotů či zdí jednoznačně vylučovala. Ministři zahraničí členských zemí se v půli listopadu dohodli na přitvrzení sankcí proti běloruským činitelům a jejich zavedení vůči leteckým společnostem, jež migranty do Minsku přivážejí. V usnesení není ani zmínka o chování příslušných polských institucí.

Nepříjemné překvapení

Polská vláda vedená stranou Právo a spravedlnost využívá nastalou situaci ve svůj prospěch v době, kdy její popularita klesá. Děje se tak mimo jiné kvůli zmíněnému tvrdému zákazu potratů, na který nedávno doplatila životem třicetiletá žena, což vyvolalo vlnu protivládních emocí. Strach z imigrantů z arabských zemí je v Polsku velmi

silný a vládní činitelé se předhánějí ve svalnatých projevech na jejich adresu. Výzvy některých opozičních politiků, aby se s příchozími jednalo humánněji, ba dokonce aby byli vpuštěni na polské území a mohli požádat o azyl, jsou vykládány jako změkčilost. Ve státních médiích jsou opoziční strany přímo obviňovány, že příchodu migrantů napomáhají a podporují ho. Pro opozici je velmi těžké za této situace zaujmout nějaké konstruktivní stanovisko, pokud nechce postup vlády přímo podpořit.

Z vnitropolitického hlediska není tedy hybridní útok na hranicích pro vládu zase tak špatnou zprávou. Umožňuje udržovat společnost v napětí a útočit na opozici novými argumenty. Současné polské počínání vůči EU je vůbec diktováno především vnitropolitickými potřebami, a to nejen soupeřením mezi vládní koalicí a opozicí, ale i napětím uvnitř vládního uskupení. Nebývale ostrá a vlastně nesmyslná Morawieckého obvinění na adresu Evropské komise tak lze číst také jako představení pro šéfa PiS Jarosława Kaczyńskiego, který je de facto vládcem země a bez jehož posvěcení nemá premiér šanci na své pozici vydržet. Nebo pro Zbigniewa Ziobru, militantního ministra spravedlnosti a vůdce menší koaliční strany Solidární Polsko, který PiS pravidelně obviňuje z měkkosti vůči Bruselu. V každém případě poslední série Morawieckého vystoupení v institucích EU byla určitým překvapením, jelikož tohoto politika předcházela původně pověst umírněného centristy,

kteřý představuje „civilizovanou“ tvář strany Právo a spravedlnost, s níž svůj osud spojil až v posledních letech. Dá se předpokládat, že se Morawiecki pod tlakem stylizuje do role autentického radikálního konzervativce a že jeho výlevy jsou vlastně odrazem jeho politické slabosti.

Tyto úvahy mohou zajisté být jedno polským partnerům v Evropské unii. Ti vidí a slyší předsedu vlády, který se chová jako hulvát, nadává spojencům a vyvolává dojem, že členství v Evropské unii není pro Polsko ničím jiným než zdrojem peněz poskytovaných bohatšími západními zeměmi. Řada z nich v čele s Nizozemskem už toho začíná mít dost. V atmosféře celkové nelibosti se mohou Kaczyński či Morawiecki spoléhat na zřejmě neochvějnou podporu maďarského premiéra Viktora Orbána, ale už mnohem méně na Slovensko a Česko, další dva členy visegrádského uskupení. Zatímco Andrej Babiš měl velmi blízko k Orbánovi i Morawieckému, ačkoli se k nim při lámání chleba na půdě Evropské rady obvykle nepřidával, dá se od nové české vlády čekat větší odstup a ostražitost. Europoslanci za ODS sedí v Evropském parlamentu sice ve stejném klubu jako zástupci PiS, ale nastupující česká vládní koalice bude zřejmě praktikovat proevropštější zahraniční politiku, než jakou hájili staří harcovníci Občanské demokratické strany – což není dobrá zpráva pro momentální vladaře ve Varšavě a Budapešti.

Karel Barták

Co bude dál se Sebastianem Kurzem?

Býval nadějí evropské křesťanské demokracie. Nyní však bývalý rakouský kancléř Sebastian Kurz prožívá nejkrušnější období své politické kariéry. Navzdory tomu ale věří ve svůj brzký návrat na výsluní.

Když v roce 2017 převzal vedení Rakouské lidové strany (ÖVP), sliboval Sebastian Kurz nový styl politiky bez vlastních skandálů a rozmrštěk s koaličními partnery. Podstatná část voličů alpského státu mu opakovaně věřila, což Kurzovi umožnilo hned několik zápisů do rakouské historie. Stal se nejmladším spolkovým kancléřem v dějinách země. Jako jediný lidovecký politik zvítězil dvakrát v parlamentních volbách. Jím vedené vlády dokázaly provést důležité a dlouho odkládané dílčí reformy v daňové a sociální oblasti. Jeho vládnutí poslední dobou samozřejmě zásadně ovlivnila koronavirová pandemie. Ani s ní spojené problémy však nijak podstatně neotřásl důvěrou obyvatel v jeho schopnosti.

Vše se pro něj začalo komplikovat v květnu tohoto roku, kdy poprvé čelil obvinění státního zastupitelství z nepravdivé výpovědi před parlamentním vyšetřovacím výborem. Hlasy požadující jeho odstoupení tehdy s přehledem ustál. O pět měsíců později hledala policejní razie v sídlech spolkového kancléřství a lidové strany důkazy o údajném financování zmanipulovaných průzkumů veřejného mínění ze státních peněz. Kurz se dostal pod silný tlak veřejnosti i svého koaličního partnera Zelených. Hrozil pád

vlády a odchod ÖVP do opozice. Eventuální předčasné volby po pouhých dvou letech od posledního hlasování si žádá z rakouských politických stran nepřála.

Kurz rozetnul patovou situaci 9. října svou rezignací na pozici spolkového kancléře, ačkoli takový postup předtím vehementně odmítal. Ani jeho druhá vláda tedy nevydržela celé pětileté funkční období (první se rozpadla po zhruba dvou a půl letech po skandálech koaličních Svobodných). Kurz přenechal funkci kancléře svému blízkému spolupracovníkovi a dosavadnímu ministru zahraničí Alexandru Schallenbergovi (ÖVP). V Rakousku se tak bude rovněž uplatňovat model známý z jiných středoevropských zemí. Šéf nejsilnější vládní strany nemůže nebo nechce vykonávat post předsedy vlády, a tak za sebe nominuje loajálního spolustraníka. V Polsku uvedenou roli aktuálně plní Mateusz Morawiecki pro Jarosława Kaczyńskiego, na Slovensku zase Eduard Heger pro Igora Matoviče.

Kurz převzal vedení poslaneckého klubu lidovců a nadále zůstal předsedou strany, třebaže veřejnost zastávala opačný názor. Podle průzkumu renomované agentury veřejného mínění Peter Hajek Public Opinion Strategies si 65 procent dotázaných přálo úplný odchod Kurze z politi-

ky, přičemž pouze 27 procent se vyslovilo pro jeho setrvání.

Znamená to tedy, že hvězda teprve pětatřicetiletého politika zapadla? Pojďme si shrnout fakta. Rakousko je právním státem, kde se uplatňuje presumpce neviny. Jakkoli jsou obvinění státního zastupitelství vážná, konečné slovo bude mít nezávislá justice. Podle žalobců byly v letech 2016 až 2017 ze státních peněz financovány zmanipulované průzkumy veřejného mínění, které byly publikovány v bulvárním deníku *Österreich*. Celá akce měla napomoci vytvořit obraz tehdejšího šéfa lidovců Reinholda Mitterlehnera jako neschopného politika, a umést tak Sebastianu Kurzovi cestu do předsednického křesla.

Důsledné srovnání všech dostupných demoskopických dat přitom jasně ukazuje, že ÖVP pod vedením Reinholda Mitterlehnera ztrácela šťávu. Neměla co nabídnout, neboť se dostávala stále více do stínu tehdejšího koaličního partnera, tedy sociální demokracie. Kurzovo jmenování do čela strany představovalo zatažení pomyslné záchrané brzdy. ÖVP touto personální rošádou započala zdařilou proměnu image od trápícího se subjektu v dynamické a otevřené hnutí.

Kromě toho jen politicky velmi naivní člověk by mohl hledat spojení v listu *Österreich*. Jeho vlastník Wolfgang Fellner se pohybuje v prostředí bulváru téměř čtyři dekády. S ním nemá nový styl politiky nic společného. Navíc obvinění proti Kurzovi se zakládají z velké části na jeho

privátních chatech. Nemá snad právo i veřejný činitel v soukromí formulovat některé myšlenky bez obalu a dát průchod emocím?

Kurzovy další kroky se mohou ubírat třemi směry. Za prvé, pokusí se prokázat svou nevinu, což bude komplikované a potrvá to několik let. Kurz tak nejspíše ztratí trpělivost, do politického ringu hodí ručník a najde nové uplatnění v soukromé sféře. Za druhé, Kurzovi přestane věřit domovská strana. Lidovci budou požadovat jeho odchod z politiky, jejich současný šéf však založí „natruc“ vlastní politický subjekt. Sám Kurz v současné době nejvíce sází na třetí možnost. V kuloárech usilovně pracuje na svém očistění, například prostřednictvím nedávno zveřejněného posudku odborníka na trestní právo a kriminologii Petera Lewische. Tento profesor vídeňské univerzity upozornil ve své expertíze na nedostatečnou rešerši i nesprávnou textovou analýzu inkriminovaných chatovacích protokolů.

Kurz doufá v brzké zproštění všech obvinění a návrat do nejvyšších funkcí. Navázat na předchozí úspěchy bude pro něj po všech kauzách velmi obtížné, i když mu stále důvěřuje velké množství skalních příznivců ÖVP. Navíc může těžit z celkové slabosti opozice i koaličních Zelených, kteří vůči němu dosud nenašli skutečného vyzyvatele. Kurz tak zamýšlí čerpat vody rakouské politiky i nadále, jen poslední dobou pracuje více v pozadí.

Miroslav Šepták

Komu prospívá válka policajtů na Slovensku

Ve slovenských bezpečnostních složkách probíhá boj, který můžeme bez velkého přehánění nazvat válkou policajtů, případně válkou prokurátorů. O mnohém vypovídá skutečnost, že se tak děje v době, kdy se odkrývají korupční způsoby z časů vlády strany Směr-SD. Jedná se o případy zneužívání státu jejími nominanty nebo jí blízkými lidmi. Útok se viditelně vede proti vyšetřovatelům, kteří se těmto kauzám věnují.

V prosinci 2020 zatkla policie náměstka ředitele Slovenské informační služby (SIS) Borise Beňu. Čelí podezření, že se za předchozí vlády pod vedením strany Směr-SD spolupodílel na zneužívání této tajné služby. Pro jejího nového šéfa Vladimíra Pčolinského, kterého do funkce nominovala současná vládní strana Jsme rodina, bylo mimořádně nepříjemné, když začal Beňa spolupracovat s vyšetřovateli. V lednu 2021 totiž vypověděl, že si s Pčolinským rozdělili čtyřicet tisíc eur od právníka a podnikatele Zoroslava Kollára, který za to požadoval, aby ho kontrarozvědky nechala na pokoji. Spojkou mezi Kollárem a SIS měl být Ľudovít Makó, tehdejší šéf Kriminálního úřadu finanční správy, jenž tuto verzi o korupci potvrdil. Jako korunní svědek a spolupracující obviněný Makó u soudu usvědčil z korupce i bývalého šéfa kontrarozvědky Petera Gašparoviče, jemuž hrozí propadnutí majetku a jedenáct let vězení.

SIS poslala na jaře oprávněným osobám svodky, které obsahovaly informace o údajných manipulacích provázejících vyšetřování některých korupčních případů. S ohledem na časový i věcný kontext těchto zpráv byla namísť jistá rezervovanost a obezřetnost, nicméně premiér Eduard Heger (OĽANO) i prezidentka Zuzana Čaputová zjevně naletěli a přistoupili na hru příslušníků kontrarozvědky. Květnové střetnutí nejvyšších státních představitelů v sídle SIS tak bylo z jejich strany vážnou chybou, a to nejen z politického hlediska, ale též z věcných důvodů. Zprávy Slovenské informační služby se totiž rychle staly trumfem v rukách těch, kteří rozkrývání velkých kauz elitními policisty zpochybňují.

Vraťme se však k případu Vladimíra Pčolinského, jehož kvůli podezření z převzetí úplatku začala vyšetřovat Národní kriminální agentura (NAKA), tedy policejní útvar

zaměřený na závažnou organizovanou trestnou činnost. Dnes již bývalý šéf SIS se o tom dozvěděl a podnikl kroky, které nakonec rozpoutaly válku bezpečnostních složek. V únoru – ještě před svým březnovým zatčením – podal trestní oznámení na generální prokuraturu kvůli údajným čachrům při vyšetřování velkých kauz. Věci se ujala policejní inspekce, jež později zadržela vyšetřovatele, kteří se zabývali nejen Pčolinského případem, ale rovněž velkými korupčními aférami z období vlády Směru. Těch je tolik, že by se méně informovaný čtenář mohl v jejich spleti přestat orientovat, proto nechme další detaily stranou.

Je ironií, že policejní inspekce, která proti vyšetřujícím zasáhla, patří pod ministra vnitra Romana Mikulce z hnutí OĽANO. To se vždy profilovalo jako protikorupční a před volbami slibovalo vyšetřit kauzy Směru. Nyní se Mikulec tváří, jako by se ho současné dění netýkalo. Nic na tom nezmění ani pár jeho alibistických vyjádření. Ve své funkci opakovaně selhává. V civilizovanějších zemích by již dávno sám odstoupil.

Kollár jako Fico

Výsledkem rozpoutaného boje mezi policejní inspekcí a Národní kriminální agenturou je zpochybnění elitních detektivů, a tím i případů, na kterých pracují. Přispělo k tomu i zatčení některých z nich. Nový policejní prezident Štefan Hamran, jenž se své funkce ujal v polovině září, se těchto vyšetřovatelů zastal, a tak se po propuštění z vazby mohli vrátit na své pozice. Šéf parlamentu a lídr strany Jsme rodina Boris Kollár (není v příbuzenském vztahu se Zoroslavem Kollárem) je však stále kritizuje, čímž spolu s předsedou Směru a expremiérem Robertem Ficem podkopává jejich pozici. Zpochybňuje zejména vyšetřovatele Jána Čurilla, který měl na stole Pčolinského případ. Kollár dokonce mluvil o „čurillovské mafii“. Při této příležitosti je nutno připomenout, že se Boris Kollár v devadesátých letech pohyboval v prostředí mafiánů a dělal s nimi byznys. Jeho duševní ukotvení v mafiánském světě se nyní vynořuje v nové podobě.

I když se údajné manipulace během vyšetřování nepotvrdily, Kollár se za svá slova Čurillovi neomluvil. Kopíruje tak mentální nastavení Roberta Fica, které by šlo vyjádřit takto: „Na naše lidi se nesahá, a pokud ano, dostanete to sežrat.“ Kollárova strana Jme rodina už delší čas představuje v rámci současné vládní koalice jakousi opozici. Brzdí všechny reformy a viditelně se připravuje na případné vládnutí právě s Ficovým Směrem a stranou Hlas, jíž předsedá někdejší čelný představitel Směru a expremiér Peter Pellegrini.

Generální prokuratura pod vedením dalšího nominanta Kollárovy strany Maroše Žilinky obvinění vůči Pčolinskému na konci srpna zrušila. Generální prokurátor čelil kvůli tomu silné mediální kritice. Ostatně na tiskovou konferenci, kde svůj krok Žilinka oznámil, nebyli někteří novináři vpuštěni. Připomíná to praktiky, které panovaly na Slovensku za vlády Vladimíra Mečiara. Generální prokurátor

navíc na média nedůstojným způsobem zaútočil, podobně jak to má ve zvyku Robert Fico.

Žilinkova Generální prokuratura tak neumožnila dozvědět se pravdu o jednání bývalého šéfa SIS Pčolinského. Nenechala na soudech, aby o věci rozhodly. Jistě, generální prokurátor využil svých zákonných kompetencí. Avšak v takto závažné kauze vysoce postavené osoby nominované tou samou stranou, která navrhla i Žilinku, se nelze ubránit pochybnostem. A vážně to snižuje důvěryhodnost samotného generálního prokurátora, jehož chování se těžko vysvětluje jinak než jako snaha ochránit „našeho člověka“.

Komu vadí Lipšic

Maroš Žilinka měl obrovskou příležitost vrátit generální prokuratuře vážnost a dobré jméno. Po tomto rozhodnutí se tak už nestane. Otazníky vyvolalo i jeho odmítnutí jmenovat Petera Kysela zástupcem speciálního prokurátora. A to navzdory tomu, že dotyčný zvítězil ve výběrovém řízení a prokurátorská rada ho jednohlasně schválila. Proti Žilinkovu rozhodnutí se následně ozvalo třiadvacet žalobců z Úřadu speciální prokuratury.

Kysel přitom dozoruje případy oligarchy Norberta Bödöra, bývalého speciálního prokurátora Dušana Kováčika, někdejšího policejního prezidenta Tibora Gašpara i exšéfa NAKA Petera Hraška. Ve všech případech se jedná o lidi blízké straně Směr nebo o její nominanty. Odmítnutí jmenovat Kysela zástupcem speciálního prokurátora Daniela Lipšice v tomto kontextu oprávněně budí mnoho otázek. Žilinka navíc podal dva návrhy na disciplinární řízení s Kyselem, oba jsou i z laického pohledu účelové. Aby toho nebylo málo, Žilinka žene před disciplináru též Daniela Lipšice, jehož do současné funkce prosadilo vládní hnutí OĽANO. Žilinka tak rozpoutal boj mezi generální a speciální prokuraturou. Zároveň se tím přidal k Robertu Ficovi, který na Lipšice i speciální prokuraturu neustále útočí.

Je mimochodem zajímavé, jak se dnes Robert Fico zastává exšéfa SIS Pčolinského. Činí tak především ze dvou důvodů. Za prvé tím vráží klín mezi vládní strany, přičemž Jsme rodina se jeví jako jeho možný budoucí koaliční partner. Za druhé tím zpochybňuje vyšetřování velkých kauz spojených s jeho vládnutím. Z nedávno uniklé tajné policejní nahrávky, na níž si během posezení na lovecké chatě povídají mimo jiné Robert Fico, exministr vnitra Robert Kaliňák (Směr) a advokáti některých obviněných, je zřejmé, že předseda Směru mluví o pomstě. A Kaliňák se vyjadřuje způsobem, že současné vyšetřování potrvá jen do nejbližších voleb a pak se vše zahladí. Oba vysílají signály obviněným, aby do té doby nějak vydrželi.

Rozpoutaná „válka policajtů“ na jedné straně přinesla zmatek, účelové zpochybňování a špinění širokého okruhu lidí. Na stranu druhou však zatím naštěstí nezastavila práci elitních vyšetřovatelů a speciálních prokurátorů, kteří se snaží korupční případy rozkrýt. Za to si zaslouží podporu demokratické veřejnosti.

Marián Balázs

Z gauče se politika dělat nedá

Andrej Babiš se za těch deset let politiku naučil, zatímco Piráti ne. Na něm vidíte, že je schopen velmi disciplinovaně komunikovat témata, jež zajímají voliče, které chce získat. Dělá to důrazně a srozumitelně, říká odborník na politický marketing Petros Michopoulos.

■ **Petr Fiala dlouho působil trochu směšně, když opakoval, že bude příštím premiérem. A to i poté, co se jeho ODS spojila s TOP 09 a KDU-ČSL do předvolební koalice Spolu. Ta nakonec letošní sněmovní volby vyhrála s téměř 28 procenty. Co rozhodlo o tom, že Fiala tím premiérem se vši pravděpodobností bude?**

Hlavním vítězným tahem bylo bezesporu vytvoření koalice Spolu, bez toho by měla ODS okolo dvanácti procent. Vznik koalice je hlavně zásluhou Petra Fialy a toho, jaký je. Kdyby byl konfliktní typ, nikdy by nevznikla, nebo by tak dobře nefungovala. A i kdyby ve volbách zvítězila, někdo jiný než Petr Fiala by dnes velmi obtížně sestavoval vládu s Piráty a Starosty. Předvolební kampaň Spolu nebyla žádným mistrovstvím světa, ale byla slušně udělána a měla několik světových momentů. Velkou roli v úspěchu koalice hrálo také to, že předsedy zbývajících dvou stran byli zrovna Marian Jurečka a Markéta Pekarová Adamová. Výrazně to posílilo její pozitivní náboj. Kdyby byl u lidovců předsedou třeba Marek Výborný, situace by asi byla stejná. U TOP 09 ale bylo možností víc, a tam už by to tak dobře nefungovalo. To byl jeden z důvodů, proč největší konstruktér této koalice Miroslav Kalousek nakonec z tohoto projektu odstoupil, aby vůbec mohl vzniknout. Což je jeho nehynoucí zásluha.

■ **Na Kalouskovu roli v této věci se dost zapomíná. Přitom už po krajských volbách v roce 2016 jako tehdejší předseda TOP 09 vystoupil s podobným projektem, ale byl odmítnut. Přestože už tehdy to byla jediná šance, jak Andreje Babiše a jeho hnutí ANO porazit. Přitom již tenkrát**

nabídl, že pokud by měla být jeho osoba překážkou vzniku koalice, kandidovat nebude.

Je to tak. Nicméně finální zlom v náladách opozičních stran bezesporu způsobily dvě letenské demonstrace pořádané spolkem Milion chviliek v roce 2019, které měly obrovský vliv. Ukázaly demokratickým politikům, že potřeba zbavit se Andreje Babiše a jeho

Petros Michopoulos (*1971) je odborníkem na politický marketing. V 90. letech se podílel na volebních kampaních ČSSD, spolupracoval i s dalšími politickými stranami. Spolu s komentátorem Bohumilem Pečinkou je autorem podcastu *Kecy & politika*.

Agrofertu je tak silná, že voliči jsou ochotni dělat kompromisy jenom proto, aby šel pryč. Proto nakonec vznikly dvě předvolební opoziční koalice.

■ **Může se koalice Spolu změnit v dlouhodobý projekt třeba po vzoru německé CDU/CSU?**

Nevím, jestli až v takto dlouhodobý projekt, ale na jedno dvě volební období určitě ano. Prorůstání aparátů a příznivců těch třech stran nabralo během volební kampaně velké obrátky. A to v zásadě velké porozumění

mezi těmi lidmi bude těžké rozbíjet. Ve chvíli, kdy bude docházet k ještě hlubší spolupráci, tam vzniknou postupně různé frakce napříč stranami. Konzervativní lidovci budou říkat to samé, co konzervativní členové ODS, a liberální topkaři budou zase říkat to samé, co říkají liberální občanští demokraté. Konflikty tam budou vždycy, protože jestli má nějaké uskupení kolem třiceti procent, nutně v něm jsou různé proudy, které spolu v některých věcech nesouhlasí. Důležité je, aby panovala shoda na klíčových věcech, kvůli nimž chtějí vyhrát volby a vládnout.

■ **Druhá opoziční koalice, kterou vytvořili Piráti s hnutím STAN, nakonec výrazně zaostala za očekáváním, když získala necelých šestnáct procent hlasů. Proč?**

Podle mě byla od začátku nezvládnutá jak politicky, tak marketingově. Bylo zřejmé, že se z minulosti známý efekt kroužkování projeví i v tomto případě. Tato koalice se totiž snažila oslovit dvě dost odlišné skupiny, to znamená voliče STAN a Pirátů. Sám jsem však byl překvapen, že ke kroužkování došlo tímto způsobem. Spíše jsem si myslel, že ten efekt bude obrácený, že v matematice a IT vědách vzdělaní disciplinovaní voliči Pirátů naopak vykroužkují Starosty. Každopádně výsledek na mandáty je 33 ku 4 ve prospěch STAN. Což je pro Piráty frustrující katastrofa.

■ **Piráti zveřejnili analýzu, podle níž hnutí STAN porušilo dohodu a vyzývalo ke kroužkování. Někteří starostové zase Piráty tvrdě kritizují, že kampaň pokazili. Jak tyto spory hodnotíte?**

Frustrace Pirátů je velká a sebevědomí STAN je neadekvátní. Než vo-

lební výsledek racionálně uchopili, tak v nich v prvních dnech bouchaly emoce, když se na jedné straně odpaľovaly ohňostroje vítězství a na druhé straně se brousily nože pomsty a zhrzenosti. Jsem pořád přesvědčen, a říkám to už tři čtvrtě roku, že tato koalice neměla nikdy vzniknout. Šlo o hluboký politický omyl Pirátů a hlavně jejich předsedy Ivana Bartoše, který byl jejím konstruktérem. Je to ukázka toho, jak jsou politicky nevyzrálí a nestabilní, protože vytvoření koalice v zásadě nesourodých lidí a programů zavdávalo k tomu, že nějaký konflikt přijde. Už loni jsem říkal, že hnutí STAN mělo být v koalici Spolu a Piráti měli kandidovat sami. A výsledek by byl ten, že Spolu by bylo lehce nad třiceti procenty a Piráti by měli pořád svých deset. Ale ego předsedy Starostů Víta Rakušana toto nebylo schopno zvládnout. Měl pocit, že by byl v koalici čtyř stran marginalizován. Takže nějakým způsobem přesvědčil Ivana Bartoše, aby do toho šli společně. Piráti se tím dopustili své doposud největší chyby. Měli se snažit integrovat třeba demokratické levicové hlasy. Nepochopil jsem, proč nebyli v koalici se Zelenými.

■ Mají Starostové důvod k oslavám?

Z dat víceméně vyplývá, že faktická podpora STAN byla někde kolem 4,5 procenta, ale jejich voliči kroužkovali. Zbytek jsou voliči Pirátů, kteří nekroužkovali. Takže pokud budou v příštích volbách obě strany kandidovat samostatně a zůstane pohromadě koalice Spolu, STAN neprojde. Anebo mají možnost přimknout se ke Spolu, ale u ní nevidím nějakou velkou otevřenou náruč. Takže se možná tento náhodný úspěch hnutí STAN stane jeho Pyrrhovým vítězstvím, které bude jednou znamenat konec jeho parlamentní existence. Protože podpora Starostů není moc silná. Ukazují to třeba výsledky v jejich tradičních obvodech, kterými se v minulosti vždy chlubil. Víta Rakušana jeho okolí roztleskává do prezidentské kampaně a říká, že pod jeho vedením dosáhli historického vítězství. Já si tedy historické vítězství nepředstavuju

tak, že hlavní lídr STAN, navíc v koalici s Piráty, ve svém domovském kraji, kde dělá politiku deset let, prohraje s Karlem Havlíčkem a Jaroslavou Jermanovou z hnutí ANO. A skončí na třetím místě s devatenácti procenty. Pokud by byli skutečně silní, tak měl minimálně Rakušan ve Středočeském kraji vyhrát. To se nestalo a nevyhráli ani v Libereckém či Zlínském kraji, v nichž jsou na té nižší úrovni politiky silní. Aby se z nich stala strana, která má alespoň deset procent, museli by dramatickým způsobem změnit image. Já ale nevěřím ani na těch deset procent.

■ Nebyla podle vás namístě nějaká velkorysost z jejich strany vůči Pirátům? Třeba kdyby se tři čtyři noví poslanci za STAN vzdali mandátu, aby pirátský poslanecký klub posílil a byla tam šance na lepší vztahy. Vždyť jsou to vesměs lidé, kteří vedou své obce, mají tedy co dělat. Jejich voliči by to snad pochopili.

Když se podíváte na personální složení nového poslaneckého klubu hnutí STAN, pochopíte, že se to nemohlo stát. Protože třeba u 80 procent z nich je zvolení do sněmovny highlightem jejich života. Velká část z nich řídí vesnice o stech, maximálně nízkých tisících obyvatelích. A takto je definován i jejich politický rozhled. Myslím, že to byl jeden z důvodů, proč nakonec musel Jan Farský zůstat šéfem klubu a neaspiroval na žádné vysoké exekutivní ani parlamentní funkce. Protože jim hned druhý den bylo jasné, že tento klub musí někdo zkušený řídit pevnou rukou. Jestliže se v minulém volebním období o pirátském klubu říkalo, že to je pytel blech, tak tohle je farma blech. Někteří se tam dostali ze dvanáctého či šestnáctého místa kandidátky. Nikdo nepředpokládal, že by někdy měli mít jakoukoliv zodpovědnost na parlamentní úrovni. Byli tam napsáni jen proto, aby zaplnili kandidátní listinu. Dnes jsou z nich poslanci a jejich sebevědomí dosahuje astronomických rozměrů. Myslím si, že s nimi bude mít vedení STAN ještě velké starosti. Pokud u nich všichni zůstanou. Proto-

že jestli se například v Brně dostala za Starosty do sněmovny zakládající členka Věcí veřejných, bude to podle mě ještě velká sranda.

■ Piráti nakonec schválili ve stranickém referendu svou účast ve vládě Petra Fialy, když pro bylo 82 procent hlasujících. Po tom všem, co během referenda z jejich strany zaznívalo, je to poměrně překvapivý výsledek. Proti vstupu do vlády se ale vyslovalo několik pirátských europoslanců a senátorů. Co z toho pro stranu vyplývá?

Procházejí první velkou krizí během své existence a budou se s ní muset nějak vyrovnat a dospět do politického pirátského národa. Buď budou protisystémovou stranou, která se bude vymezovat vůči všem, anebo politicky dospějí a budou se snažit o to, aby strana prosadila alespoň zčásti svůj program. Jsem přesvědčen o tom, že spousta věcí z pirátského programu chybí ve skoro všech programech ostatních politických stran. Jsou to věci, které společnost potřebuje. A jsou to problémy, které se musejí vyřešit. Pokud Piráti ve vládě prosadí alespoň část z těchto potřebných věcí, bude to dobře.

■ Někteří Piráti se ale domnívají, že by se mohli v opozici obrodit. Jejich europoslankyně Markéta Gregorová tvrdila, že by měli šanci stát se hlavní opoziční stranou.

Jestli si odpůrci vstupu do vlády představovali, že vznikne čtyřkoaliční vláda a oni budou ve sněmovně se čtyřmi poslanci dělat opozici vedle 72 poslanců Andreje Babiše a 20 poslanců Tomia Okamury, tak si nejsem úplně jist, že by to dokázali. Nebylo by je vidět a bylo by pro ně velmi těžké se prosadit před příštími sněmovními volbami. A taky by bylo pro ně těžké uspět ve volbách, které budou v mezidobí. To, že všichni tři jejich europoslanci byli proti vstupu do vlády, znamená jen to, že se už z velké části mentálně odtrhli od domácí politiky, což se spoustě lidí, kteří odejdou do Bruselu, stává. Nemyslím si, že je

jejich vliv v Pirátské straně nějak významný, což se ostatně potvrdilo v tom referendu.

■ **Co vzrušená diskuse kolem pirátského hlasování o vstupu do vlády o straně vypovídá? Čelný představitel Pirátů Jakub Michálek měl během zmíněného referenda několik mediálních vystoupení, která zněla skoro jako obžaloba systému Pirátské strany. Říkal třeba, že to s přímou demokracií někdy přehánějí...**

Celá ta diskuse pramení z podstaty Pirátské strany a z toho, jak vznikla. Ačkoliv je demokratická, je fakticky proti systému politické struktury, která tady existuje. Pokud chtějí být efektivní stranou, čeká je velká vnitřní reorganizace. Bez toho, aby se vzdali některých věcí, které je limitují v rozhodování a v politické práci, nebudou funkční. Na rozdíl od spousty lidí nemám nic proti hlasování v celostátním fóru. Dokonce nemám až tak velké výhrady proti principu vnitřních referend, protože Pirátů je zhruba dvanať set. Sjezd sociální demokracie měl svého času skoro sedm set účastníků. To zase není tak velký rozdíl. Ale naprosto nesrozumitelné je pro mě otevřené pirátské fórum. Chápu, že si v diskusi může každý říct, co chce, a na sjezdech politických stran se to taky děje. Když se to ale odehrává na on-line platformě, je ve vnímání voličů a médií hlas Ivana Bartoše stejně silný jako hlas Franty Vomačky, který tam blábolí nějaké úplné nesmysly. Kdežto na sjezdu strany je jasné vidět, kdo sedí na tribuně a kdo pod ní a jakou váhu má jednotlivý hlas. Na pirátském fóru to nepoznáte. Měli by z něj okamžitě udělat uzavřenou vnitrostranickou diskusní platformu a přestat s tím vystavováním špinavého prádla pro všechny, kteří jdou kolem. Chci od nich slyšet, co budou dělat, a ne jak k tomu dospěli. Nezajímá mě jejich vnitřní proces. Pokud tohle nezmění, ať se pak nediví, že jsou terčem výsměchu, dezinformací, dezinterpretací a všeho toho, na co si stěžují.

■ **Zdálo se, že vedení Pirátů během několikadenního hlasování pod-**

lehlo dojmu, že referendum o vstupu do vlády dopadne špatně. Poslanec Jakub Michálek se kvůli výhradám spolustraníků ke kumulaci funkcí vzdal místa ve vládě. Ivan Bartoš zase slíbil, že pokud nebude do roku 2023 schválen klouzavý mandát, odejde z ministerského křesla. Vypadalo to, že vedení strany je pod strašným tlakem. A pak to dopadlo výsledkem 82 procent pro vstup.

To je obrovská výhoda sjezdů nebo velkých fyzicky organizovaných stranických fór, kde můžete na místě vyčítat atmosféru a něco s ní dělat. Politika se nedá dělat tak, že hlasujete z gauče. Dva a půl tisíce let se dělá na společném veřejném fóru, ať už na náměstí v Athénách, nebo v parlamentu. Nebo na nějakých schůzích. Ale nedělá se doma po telefonu. Protože tam ta atmosféra neexistuje a vy nejste integrální součástí rozhodování. Jen čekáte na nějaký výsledek. A to je prostě velmi pasivní.

■ **V době, kdy vedeme tento rozhovor, už známe jména ministrů, která nastupující premiér Petr Fiala předloží prezidentovi ke jmenování. O jeho vznikající vládě, kterou budou tvořit ODS, KDU-ČSL, TOP 09, Piráti a STAN, se dnes často mluví jako o konzervativní. Připadá vám to jako trefné označení?**

Přijde mi komické, když se někdo snaží najít konzervativní projevy na základě vyjádření jednotlivých lidí z budoucích vládních stran. Přitom, když se podíváte na jejich skutečné programy, tak jsou si za prvé neuvěřitelně podobné a za druhé se výrazně posunuly, hlavně tedy KDU-ČSL a ODS, od toho „konzervativního“ pohledu na svět před deseti lety. Dnes se to tam hemží zelenou politikou, modernizací a podobně. Samozřejmě že lidovci tam vždycky budou mít svoje středověké excesy kolem sexuality nebo potratů. Ale to už k nim patří a oni se s tím musejí nějak vyrovnat. Jim zase mohou připadat některé koncepty TOP 09 příliš liberální. Jestliže v té vznikající vládě máte dva ministry

za TOP 09, čtyři za STAN a tři za Piráty, kteří jsou nositeli nějakého politického programu a vize, tak to zase tak úplně konzervativní kabinet není.

■ **Andrej Babiš neuspěl a odchází do opozice. Co bylo rozhodující?**

V první řadě to, že jeho hnutí ANO v touze vyhrát volby za každou cenu začalo v posledních dvou třech měsících přizpůsobovat svou kampaň extremizovaným voličům. To způsobilo, že sice nakonec mělo těch 27 procent, ale zlikvidovalo tím hlavně Přístahu a výrazně poškodilo Trikolóru, KSČM a sociální demokracii, které se do parlamentu nedostaly a hlasy pro ně propadly.

■ **Čím to, že Andrej Babiš dosáhl téměř stejného výsledku jako v předchozích sněmovních volbách a jen nepatrně si pohoršil? Po všech těch jeho kauzách a chaotickém řízení pandemic krize to mnohé udivuje.**

Vyměnil voliče – z původních středopravých zhrzených voličů dnešních vítězných stran za příznivce hlavně sociální demokracie, dále pak komunistů a dalších extremistických skupin. Samozřejmě mu tam zbyla nějaká část těch původně pravicevolých voličů. A taky to dělá dobře.

■ **Není to jen díky propracovanému politickému marketingu a značným finančním zdrojům?**

To v žádném případě. Přestože Andrej Babiš říká něco jiného, je klasickým politikem, a to velmi dobrým. Politiku se za těch deset let naučil, zatímco Piráti ne. Na něm vidíte, že je schopen velmi disciplinovaně komunikovat témata, jež zajímají voliče, které chce získat. Dělá to důrazně a srozumitelně. Pokud jde o peníze, jeho hnutí jich zase o tolik více než ostatní strany nemá. Babiš má samozřejmě svoje média, která mu pomáhají ve spoustě věcí. Politickou komunikaci ale dělá velmi efektivně. Naopak většina demokratických stran není schopna srozumitelně a uvěřitelně komunikovat se svými voliči. Babiš je navíc charismatickým politikem. Jasně, nahrazuje politický pro-

gram charismatem. Není však první ani poslední.

■ Bude se mu dařit i v opozici?

Bude mnohem lepším lídrem opozice než ti, které si pamatujeme poslední čtyři roky. Bude mnohem agresivnější a ostřejší. V nedávném rozhovoru pro *Právo* vytyčil svoji novou politickou linii, když řekl, že voliči ČSSD a komunistů už nepotřebují sociální demokracii a komunistickou stranu, protože mají jeho. Strategicky definoval svoji politickou práci na další rok nebo dva, kdy se bude snažit získat co nejvyšší počet voličů ČSSD a KSČM. Což samozřejmě může znamenat, že část svých voličů ztratí, ale asi to má nějak vymyšlené. Když teď mluví o „polistopadovém kartelu“, tak se jasně jedná o komunikační kanál vymyšlený vyloženě jen pro voliče KSČM a ČSSD. To mu stoprocentně vyšlo z nějakých jeho focus groups.

■ Spekuluje se o jeho prezidentské kandidatuře. Může z politiky vůbec odejít?

Ne. Celá jeho politická kariéra je jízda na tygroví.

■ Byla za jeho vstupem do politiky opravdu jen snaha ochránit zájmy Agrofertu?

Ze sta procent. Žádná jiná motivace tam nikdy nebyla. Odpoutání se předchozích politických garnitur od jeho zájmů začalo Babiše ohrožovat, proto se rozhodl, že do politiky vstoupí sám. Na začátku nejspíše nepředpokládal, že ten úspěch bude takový.

■ Jak se za dané situace povede Tomiovi Okamurovi?

Zle. Aby se v opozici prosadil vedle Andreje Babiše, bude se muset ještě více extrémizovat, čímž může část svých ne tak extrémních voličů z řad českého proletariátu odehnat. A opozice se mu bude těžko dělat bez pomoci Miloše Zemana, kterému za rok a čtvrt skončí mandát. Nebude moci hrát tu hru, že SPD je vlastně demokratická strana. Už mu nebude nikdo pomáhat a všichni budou na něho ukazovat prstem a ostrakizovat ho. To nutně povede k radikalizaci jeho réto-

riky, čímž si nutně zmenší pole působnosti. Protože ne všichni, kteří souhlasí s některými výraznými programovými prohlášeními SPD, souhlasí se všemi. Navíc nebude mít žádné velké téma.

■ O co teď v politické rovině hraje prezident Miloš Zeman?

Myslím si, že Miloši Zemanovi v posledním roce jeho mandátu půjde o jedinou věc: o petrifikaci nějakého pozitivního odkazu svého prezidentsví. To už asi nebude schopen udělat jako spojenec Andreje Babiše. Takže bude hledat nějakou cestu ke koexistenci s vládou Petra Fialy, o čemž svědčí jeho prohlášení typu „Program ODS je mi sympatický“. Což je po třiceti letech, co znám Miloše Zemana, jedna z nejpikantnějších vět, kterou jsem od něj slyšel. Z různých důvodů potřebuje hladkou symbiózu s exekutivní mocí. Toto podle mě bude – přes nějaké drobné strkanice, které určitě ještě nastanou – jeho strategie. Babiše, kterého už nebude potřebovat, odkopne.

■ Miloš Zeman se vždy obklopoval kontroverzními poradci. Dříve to byl již zesnulý Miroslav Šlouf, dnes jsou to Vratislav Mynář a Martin Nejedlý...

Nesrovnával bych Miroslava Šloufa s těmito dvěma. To opravdu ne. Miroslav Šlouf, ať byl jakýkoliv, byl fakticky celoživotní zkušený politik, byť začí-

nal už před listopadem 1989. Měl úplně jiný civilizační původ než tito hoši. Můžeme mít vůči němu různé výhrady, jak co dělal, s kým se kamarádlil a tak dál. Ale nejde ho srovnávat s Mynářem a Nejedlým. To je rozdíl jako mezi první ligou a okresním přeborem někde v pohraničí.

■ Je Zeman pod vlivem lidí, kteří mu radí? Nebo je skutečným šéfem, který rozhoduje?

Moje zkušenost je taková, že prvních 23 let po revoluci, do svého zvolení prezidentem v roce 2013, byl pod různými vlivy, ať už šlo o lidi v sociální demokracii nebo okolí jeho poradců. A většinou to byl pozitivní vliv. To, co vidíme teď, je skutečný Miloš Zeman bez korekce. Protože ta béčková liga, kterou má dnes kolem sebe, není schopna tak výrazného jedince jakýmkoliv způsobem korigovat. Jím tam nikdo nemanipuluje. On si jenom dělá, co chce, což dříve nemohl. V okamžiku, kdy se stal prezidentem a vzal si na Hrad tyto lidi, tak si začal dělat, co se mu zlíbí, po čemž toužil desítky let. A projevil se v plné nahotě.

Tomáš Fošum

Andrej Babiš s ministryní financí Alenou Schillerovou během letošního svátku 17. listopadu na Národní třídě.

Foto: Vlada.cz

České předsednictví může oživit skomírající Východní partnerství

V polovině prosince se v Bruselu uskuteční klíčový summit Východního partnerství, které vzniklo v roce 2009 jako společná iniciativa Evropské unie a šesti postsovětských republik – Arménie, Ázerbájdžánu, Běloruska, Gruzie, Moldavska a Ukrajiny. Česko patří k zemím, jež na tuto formu sousedské politiky EU dlouhodobě kladou velký důraz. Výsledek prosincového setkání se však jejím zastáncům možná nebude příliš líbit. A to kvůli neochotě některých unijních států do ní významněji investovat.

Východní partnerství, jehož cílem je prohloubit spolupráci šesti postsovětských zemí s Evropskou unií, bylo v poslední době svým způsobem odsunuto na druhou kolej. Souviselo to především s pandemií nemoci covid-19. Summit Východního partnerství byl celkem třikrát odložen, a to navzdory faktu, že dosavadní plán této iniciativy – takzvaných 20 programových bodů do roku 2020 – vypršel už na konci minulého roku. Po zmíněných odkladech se lídři členských států sejdou až teď v prosinci pod patronátem slovinského předsednictví v Radě EU.

Samotný region východní Evropy a jižního Kavkazu si přitom mezitím prošel celou řadou krizí a politických turbulencí. Vedle prodemokratických protestů v Bělorusku, které vypukly v srpnu 2020 v souvislosti se zmanipulovanými prezidentskými volbami, otrásly regionem také ložské boje o Náhorní Karabach mezi Arménií a Ázerbájdžánem. S vnitřními problémy se potýkala Gruzie, kde byl mimo jiné letos v říjnu po návratu do vlasti zatčen exprezident Michail Saakašvili. V politicky hodně polarizovaném Moldavsku se konaly volby, po nichž usedla do prezidentského křesla – jako vůbec první žena – Maia Sandu. Samostatnou kapitolu tradičně představovala Ukrajina, kterou stále výrazně ovlivňuje vojenská agrese ze strany putinovského Ruska na východu země, ale také narůstající vliv oligarchů a domácí politické pnutí.

Východní partnerství oficiálně vzniklo v roce 2009 během českého předsednictví v Radě EU a pro naši diplomacii nadále zůstává důležitým projektem. Nic se na tom nezměnilo ani během posledních čtyř let, která uplynula od konání zatím posledního řádného summitu této iniciativy (byť v roce 2019 se u příležitosti 10. výročí jejího vzniku konalo hned několik velkých akcí). V tomto období postupovala česká zahraniční politika v souladu se skupinou podobně smýšlejících států podporujících evropskou východní politiku. Česko se aktivně zapojilo do řešení krize v Bělorusku, když podpořilo konání mimořádného summitu unijních lídrů a začalo výrazněji pomáhat Bělorusům, kteří museli ze země utéct. V případě války o Náhorní Karabach mezi Arménií a Ázerbájdžánem vyzývala česká diplomacie k zastavení násilí, nabídla zprostředkování jednání mezi oběma stranami, ale jinak se spíše držela unijního postoje. Ten se nesl ve znamení důrazu na humanitární otázky a řešení bezprostředních dopadů vojenského konfliktu na místní občany.

Kromě toho se česká vláda připojila ke skupině států vyzývajících k dodávce vakcín proti covid-19 zemím Východního partnerství, které v tomto ohledu trpěly nedostatkem. Přísun očkovacích látek z multilaterálního programu COVAX se neukázal jako příliš efektivní, a naopak evropskou reputaci ve srovnání s jinými globálními hráči v regionu podkopával. Situaci kompenzovaly jednotlivé státy EU, které začaly pomáhat na vlastní pěst, a to nejčastěji svým nejbližším sousedům. Česká republika se rozhodla zaslat ochranné pomůcky účinné v boji s pandemií koronaviru a také finanční pomoc, ale své vlastní vakcíny státům Východního partnerství zatím nenabídla.

Nová šance

Česko čeká ve druhé polovině roku 2022 další předsednictví v Radě EU, které představuje dobrou příležitost k tomu, aby se některé prvky agendy Východního partnerství posunuly na vyšší úroveň. Jedná se zejména o záležitosti spojené se společenskou odolností zúčastněných postsovětských republik. Jde třeba o boj s dezinformacemi a hybridními hrozbami nebo o další zahraniční zásahy do domácí politiky, a to hlavně ze strany Ruska. Důležitá bude samozřejmě i pomoc s ekonomickou obnovou těchto zemí po pandemii. Žádoucí je také jejich zapojení do zelené transformace, k čemuž mohou pomoci různé investiční projekty a také sdílení know-how z evropské praxe.

Na úrovni Visegrádské skupiny, kterou vedle Česka tvoří Maďarsko, Polsko a Slovensko, se uvažuje o posílení bezpečnostní spolupráce s Ukrajinou, Moldavskem a Gruzii, tedy se zeměmi, jež mají s EU podepsanou asociační dohodu. Visegrádská čtyřka se o tom zmiňuje ve společném prohlášení k budoucnosti Východního partnerství z dubna tohoto roku. Vedle toho se v dokumentu také přihlásila k základním myšlenkám tohoto partnerství a vyjádřila solidaritu těm zemím, jež čelí zpochybňování své suverenity a územní celistvosti ze strany Ruské federace. Týká se to především Ukrajiny, Gruzie a Moldavska, jejichž část území je Ruskem de facto okupována.

Před zeměmi Východního partnerství stojí na cestě, která je přivede blíže k Evropské unii, celá řada výzev. Mimo jiné musejí dokončit společenskou transformaci a provést ne-

zbytné reformy. Z tohoto důvodu bude důležité, aby se Česká republika o tento formát východní politiky na půdě EU ještě více zasazovala, obzvláště když ho budou zpochybňovat ty členské státy, jež mají jiné priority.

Na prosincovém summitu Východního partnerství je třeba schválit dostatečně ambiciózní agendu, která se bude v rámci této spolupráce po roce 2021 řešit. Takzvaný Joint Staff Working Document, tedy podkladový dokument popisující unijní priority v daném regionu po roce 2020, některé možné programové body vytyčil. Po skončení summitu bude nutné převést dohodnuté věci do praxe. Zde se pro českou diplomacii naskytá možnost ujmout se některých konkrétních závazků vycházejících z dlouhodobých priorit východní politiky EU. Jedná se třeba o posílení investic do reformy veřejné správy jednotlivých zemí či její digitalizaci, na které Česko již tradičně spolupracuje s Estonskem.

Je jasné, že různé krize v oblasti východní Evropy a jižního Kavkazu a agrese Kremlu proti Ukrajině, Gruzii či Moldavsku, které kvůli ruským aktivitám nekontrolují celé své území, jen tak nepominou. Navíc Bělorusko, jež se po loňských zfalšovaných volbách a následujících masových protestech stalo na Moskvě více závislé, oficiálně deklarovalo své stažení z Východního partnerství, což politiku EU v daném regionu dále svazuje.

Jak obnovit svůj kredit

V tomto kontextu by se unijní i česká diplomacie měly zaměřit především na tři země, jež podepsaly s EU asociační dohodu. Ukrajina, Gruzie a Moldavsko totiž prokazatelně usilují o bližší spolupráci s evropskou sedmadvacítkou a o formalizaci tohoto spojení. Česká podpora by měla být více vidět jak v EU, tak v NATO, kde bychom měli pokračovat ve zdůrazňování prozápadní orientace Ukrajiny a Gruzie. Velkou šancí představuje dění v Moldavsku, kde došlo ke konsolidaci proreformně naladěných a prozápadně smýšlejících elit, což se projevilo v posledních prezidentských i parlamentních volbách. Dlouhodobým zájmem Česka každopádně zůstává kontakt s občanskou společností ve všech šesti zemích, i kdyby to znamenalo pouze spolupráci s opozičními kruhy, jako se to děje v Bělorusku.

Česká zahraniční politika by měla použít všech svých nástrojů, aby Východní partnerství získalo nejen dostatečné finanční prostředky, ale také větší flexibilitu v zapojení jed-

Moldavská prezidentka Maia Sandu s rakouským ministrem zahraničí Michael Linhartem při letošní návštěvě Vídně. Foto: Wikimedia Commons/Bundesministerium für europäische und internationale Angelegenheiten

notlivých aktérů. Konkrétně to znamená, že by zejména státy s podepsanou asociační dohodou, tedy Gruzie, Moldavsko a Ukrajina, mohly snáze navazovat užší kontakty s Uníí. Česko přitom nesmí ustoupit ze základních cílů Východního partnerství, kterými i po dvanácti letech zůstávají boj s korupcí, vláda práva, demokratické procesy, lidská práva a podpora neziskového sektoru a nezávislých médií.

To bude důležité zejména v případě budoucího evropského postoje vůči Bělorusku, kde by Česká republika měla hledat kreativní cesty, jak zemi a její občany do Východního partnerství zapojit, přitom však minimalizovat kontakty s diktátorským režimem Alexandra Lukašenka. Ten likviduje všechny formy protestu a stále více se podřizuje zájmům Moskvy. Vidíme to i v případě současné migrační krize na bělorusko-polských hranicích, kterou Lukašenko do značné míry uměle vyvolal. Jasný hodnotový postoj bude i nadále vyžadovat situace kolem konfliktu o Náhorní Karabach, kde vedle samotného střetu mezi Arménií a Ázerbájdžánem jde též o zapojení Ruska, Turecka a dalších aktérů. Novou šancí pro českou diplomacii pak představuje takzvaná Krymská platforma, kterou loni inicioval ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskyj a jejímž cílem je návrat okupovaného Krymu zpět Ukrajině. V rámci této mezinárodní spolupráce může Česko obnovit svůj kredit podporovatele nezávislé Ukrajiny a navázat na pověst státu hájícího lidská práva a demokracii ve světě.

Pavel Havlíček

Lukašenkův režim odhodil veškeré zábrany

Sejde z očí, sejde z mysli. Tak by se dalo charakterizovat mediální ticho, které se plíživě rozprostřelo kolem osudů běloruské opozice, jež ještě před rokem kvůli masovým protestům doslova každý den plnily přední stránky světových novin. Rozhodně přitom nelze říci, že by se odpůrcům autoritářského režimu Alexandra Lukašenka nyní vedlo lépe.

V Bělorusku se v minulém roce odehrávaly historicky největší místní demonstrace, když se nevidané množství občanů postavilo proti zfalšovaným prezidentským volbám ze srpna 2020. Vloni touto dobou protesty vrcholily nejen v hlavním městě Minsku, ale i v okresních a menších městech po celé zemi. Policie proti demonstrantům násilně zasahovala a masově je zatýkala. Evropští lídři vyjadřovali solidaritu běloruské opozici v čele s její lídřyní Svjatlanou Cichanouskou a připravovali již několikátý balíček sankcí zacílených na vedení státu.

Situace v Bělorusku tehdy vypadala jako počátek revoluce. Všichni podvědomě čekali, že prezident Alexandr Lukašenko takový nápor už nevydrží a jeho režim padne. Koneckonců precedens pádu autoritářů jsme viděli o pár let dříve na Ukrajině, kdy tehdejší prezident Viktor Janukovyč utekl do Ruska. Avšak podzim se přehoupl do zimy, běloruské demonstrace ztratily na síle a byly decimovány ozbrojenými složkami režimu. Na jaře se již nepodařilo protestní hnutí obnovit v plné síle. Nejvýznamnější opoziční lídři byli buď v zahraničí, nebo ve vězení – stejně jako nezávislí novináři, aktivisté a organizátoři protirežimních aktivit.

Tento stav přetrvává doteď. Režim metodicky zasáhl proti jakémukoliv bytí jen náznakem opozičního myšlení. Zlikvidoval redakce všech zbývajících nezávislých médií, a to i těch sídlících v zahraničí. Provedl čistky mezi univerzitními učiteli i studenty a nechal řadu demonstrantů propustit z práce. Vypověděl také zahraniční diplomaty a zakázal cizincům pracujícím v „nežádoucích“ povoláních cestovat do Běloruska.

Západ definitivně odmítl s běloruským režimem jakkoliv spolupracovat, čímž zasadil ránu Lukašenkově dlouholeté taktice získávání výhod lavírováním mezi ním a Ruskem. Hlavním cílem Alexandra Lukašenka bylo setrvání na prezidentském postu, což je v jeho očích jediná cesta, jak si zajistit bezpečí a budoucnost (jak končí autoritáři, kteří přijdou o moc, viděl u již zmiňovaného Viktora Janukovyče). Na pomoc mu v tomto směru přišlo Rusko, jež z něj udělalo svého vazala. Ruský prezident Vladimir Putin navíc neodolal příležitosti a nechal Lukašenka patřičně ponížit i veřejně. Memy zpodobňující tyto situace kolovaly po sociálních sítích ještě velmi dlouho.

Z mezinárodního hlediska se dnes Bělorusko nachází v diplomatické izolaci. Státy, které v rámci své zahraniční politiky akcentují lidská práva, s ním nechtějí po Lukašenkových excesech nic mít. Zároveň se tím vytváří začarovaný kruh, neboť tato izolace vhání zemi do ruské náruče.

A dává jejímu vládcovi pocit, že je v pozici, kdy si může dovořit nehlédět na mezinárodní normy a dělat si, co chce.

Bezprecedentní čin

Jako jeden příklad za všechny vzpomeňme únos letadla společnosti Ryanair při přeletu běloruského vzdušného prostoru na lince mezi Athénami a Vilniusem. Na jeho palubě byl někdejší představitel důležitého opozičního informačního kanálu Nexta Roman Pratasevič, kterého běloruské ozbrojené složky vyvedly z letadla a zatkly. Zbytek cestujících poté propustily. Pratasevič skončil ve vězení, kde byl pravděpodobně mučen, a poté si z něj režim udělal svoji propagandistickou loutku. Někteří evropští lídři tento bezprecedentní krok označili za akt státního terorismu (u nás se na základě toho strhla debata, co tento termín znamená) a Bělorusko bylo vyloučeno z evropského letového provozu. Znamená to, že do Minsku nelétají žádné evropské aerolinky a všechna letadla směrem na východ se vyhýbají běloruskému vzdušnému prostoru. Z EU se tak do něj lze dostat jen po zemi.

Jedním z formátů, kde došlo v posledních letech k zablokování mezinárodní spolupráce s Běloruskem, je Východní partnerství. Tento projekt, který vznikl v roce 2009 v Praze, měl původně posilovat kooperaci šesti zemí postsovětského regionu s Evropskou unií na bázi sousedských vztahů. Čili integrovat jak hospodářsky, tak politicky Arménii, Ázerbájdžán, Gruzii, Moldavsko, Ukrajinu a právě Bělorusko. Nicméně rozdílné zájmy všech šesti členů vytvářely pnutí, které často znemožňovalo najít společnou řeč. Bilaterální konflikty mezi jednotlivými zeměmi – jako například válka o Náhorní Karabach mezi Arménií a Ázerbájdžánem – paralyzovaly práci tohoto formátu.

Velkým předělem pak byla právě loňská krize v Bělorusku, která zablokovala jakákoliv další jednání. Evropa odmítla nadále spolupracovat s Lukašenkovým režimem, pokud bude pokračovat v represích proti vlastnímu obyvatelstvu. Bělorusko zase odmítlo přistoupit na tyto požadavky a svoji účast v projektu pozastavilo. Z dnešní perspektivy to vypadá, že Východní partnerství pokud ne zcela, tak určitě na dlouhou dobu zamrzlo. Různé formy bilaterální nebo multilaterální spolupráce sice budou pokračovat, avšak původní cíl se nepodařilo naplnit. Tím bylo vybudování „nového Východu“, tedy udělat unijní spojení ze zemí bývalého Sovětského svazu, jež sice nejsou členy Evropské unie, ale potenciálně k ní mají nejblíže,

a vyvážit vliv Ruska v tomto prostoru.

Další počín Lukašenkova režimu, který zasáhl do vztahů s Evropou, zahrál na velmi bolestnou strunu: běloruský stát přestal zdržovat migranty z blízkovýchodních a afrických zemí, kteří nelegálně míří do Evropy. Ba co víc, začal je cíleně přivážet a posílat přes hranice do Polska a Litvy. Evropská média a sociální sítě zaplavily obrázky z hraničních přechodů. Na nich se vyskytují někdy až tisíce lidí se spacáky a sbalenými věcmi, kteří čekají, až budou moct pokračovat na západ. Někdy jsou doprovázeni běloruskými pohraničníky a vháněni do lesů, kde mají nelegálně překročit hranici do EU. Například Polsko od začátku roku evidovalo (v době uzávěrky tohoto textu) na třicet tisíc nelegálních pokusů o překročení bělorusko-polské hranice. Drtivá většina z nich spadala do letošního podzimu. Střety hraničních stráží Běloruska, Litvy a Polska s migranty vygradovaly v závažnou krizi, kterou se muselo zabývat vedení Evropské unie.

Vypadá to, že Lukašenkův režim v tomto ohledu odhodil veškeré zábrany, jelikož si uvědomuje, že není cesty zpět. Vztahy EU a Běloruska zůstanou na bodě mrazu, dokud nenastane změna ve vedení této postsovětské země. A ta samozřejmě jen tak nepříjde, protože se jí Lukašenko a síly, které stojí za ním, chtějí stůj co stůj vyhnout. Zatím se jim to daří. Po velmi nahnutých měsících Lukašenko dokázal na domácí scéně zkonsolidovat prorežimní šiky a rozprášit protesty. Represemi a násilím proti demonstrujícím, a především odsouzeným ve věznicích, režim dokázal ochromit masivní opoziční vzednutí. Lidskoprávní organizace Vjasna odhaduje, že od začátku nepokojů bylo zatčeno asi třicet tisíc lidí, a v současnosti eviduje více než osm set politických vězňů.

Nabízená alternativa

Někteří představitelé opozice, kterým se podařilo vyhnout se vězení, Bělorusko v obavě o svou bezpečnost opustili. Většinou se přesunuli do již zmiňovaného Polska nebo Litvy, tradičních zemí běloruského exilu. Do Litvy zamířila i prezidentská kandidátka Svjatlana Cichanouská, jež podle všech odhadů loňské volby nejspíše vyhrála. Kolem ní se shromáždili představitelé několika generací opozice včetně nejmladších utečenců před Lukašenkovými represemi.

Exilových opozičních skupin je samozřejmě více, některé bychom našli též v Česku. Zde stojí za připomínku, že Svjatlana Cichanouská v červnu letošního roku oficiálně

Minsk se bouří proti zfalšovaným prezidentským volbám.

Foto: Wikimedia Commons/Maksim Šikunec

navštívila Prahu na pozvání předsedy Senátu Miloše Vystrčila. Setkala se rovněž s premiérem Andrejem Babišem i prezidentem Milošem Zemanem, který navrhl, aby bylo v Praze zřízeno běloruské opoziční zastoupení. To by fungovalo jako protiváha běloruské ambasády. Jedním z jeho praktických úkolů by byla například výměna cestovních pasů a dalších dokumentů, jelikož návštěva běloruské ambasády představuje pro emigranty bezpečnostní hrozbu. Ač se zpočátku zastoupení věnovala velká mediální pozornost a hovořilo se o jeho otevření ještě před letošními českými sněmovními volbami, věc stále řeší ministerstvo zahraničí.

Cílem běloruských exilových opozičních organizací je získat zahraniční pomoc či alespoň pozornost pro to, co se v zemi děje, a nabídnout alternativu v podobě paralelních struktur pro případ, že by Lukašenko odešel od moci. Zatím se jim podařilo přitáhnout hodně publicity. Avšak jak vývoj v Bělorusku zamrzá – demonstrace se nekonají a viditelné represe proti občanům ustávají (ty skryté ve věznicích nebo prostřednictvím administrativních prostředků znesnadňujících každodenní život samozřejmě pokračují) – tak se pozornost okolního světa obrací k jiným problémům. Podpora běloruským občanům v jejich boji za svobodu zatím trvá, jelikož jde o téma stále živé. Ale je otázka, jak to bude za několik let, až horká stopa zájmu vychladne a situace v Bělorusku přitom zůstane beze změny.

Tereza Soušková

Ukrajinský vstup do EU: sny a realita

Uplynulo již dva a půl roku od chvíle, kdy Ukrajina slavnostně schválila změnu své ústavy, v jejíž preambuli bylo nově zmíněno euroatlantické směřování země. Od té doby ale zůstalo víceméně jen u prázdných prohlášení a reálně se svému vysněnému cíli nijak nepřiblížila.

O evropské integraci jakožto strategickém zájmu Ukrajiny přitom mluvili všichni její nejvyšší představitelé od vyhlášení nezávislosti v roce 1991. První prezident Leonid Kravčuk už v únoru 1992 v rozhovoru pro polský týdeník *Wprost* řekl, že se země chce stát plnohodnotným členem tehdy ještě Evropských společenství. Druhý prezident Leonid Kučma sice na začátku kandidoval s hesly volajícími po obnovení vazeb s Ruskem, ale také pro něj byla evropská integrace „strategickým cílem“, což uvedl i ve svém druhém inauguračním projevu v roce 1999. Za jeho funkčního období také vznikl poradní orgán nazvaný Komise pro koordinaci euroatlantické integrace Ukrajiny.

Obecně je za nejvíce prozápadního prezidenta před rokem 2014 považován Viktor Juščenko, který se ujal funkce po takzvané oranžové revoluci. Ta vypukla na konci roku 2004 v reakci na zfalšované druhé kolo prezidentských voleb. Juščenko k podpoře proevropského směřování přidal i výraznější snahu o vstup do NATO, jež ale neměla mezi Ukrajinci podporu. Téma navíc spadlo ze stolu v roce 2008, kdy Ukrajině s Gruzii nebyl na summitu Severoatlantické aliance v Bukurešti nabídnut Akční plán členství, po čemž následovala pětidenní srpnová válka mezi Ruskem a Gruzii.

Ačkoliv se Ukrajina ani za Juščenkovy vlády k plnohodnotnému členství v Evropské unii reálně nijak nepřiblížila, začala s ní vyjednávat o asociační dohodě a zóně volného obchodu, která později sehrála zásadní roli v nejnovější ukrajinské historii. Právě nečekané rozhodnutí Juščenkovy nástupce Viktora Janukovyče tuto dohodu nepodepsat se stalo rozbuškou protestů na kyjevském Majdanu v listopadu 2013. Následná ruská anexa Krymu a rozpoutání války v Donbasu v roce 2014 definitivně postrčily Ukrajinu směrem k EU. Nic jiného jí zkrátka v nastalé situaci nezbyvalo a ztráta části populace, která byla nejvíce proti členství v EU a NATO, to značně usnadnila.

Asociační dohoda byla nakonec podepsána a Ukrajina se i díky některým relativně úspěšným reformám skutečně EU přiblížila. Ukrajincům také značně zjednodušilo život zavedení bezvízového styku se státy schengenského prostoru. Ambice a očekávání přizívaná absolutně od reality odtrženou rétorikou ukrajinských politiků o tom, kdy jejich země konečně dosáhne svého vysněného cíle a do EU definitivně vstoupí, ale nutně musely postupně vést k jisté deziluzi. Prezident Petro Porošenko, jenž byl zvolen v květnu 2014, na začátku svého funkčního období sliboval, že žádost o vstup do EU podá Ukrajina v roce

2020. Nyní by to podle jeho nástupce Volodymyra Zelenského mělo být v roce 2024.

Partnerství místo členství?

Jenže v kontextu ukrajinských snů není žádným tajemstvím, že řada starších členských zemí EU z dalšího rozšiřování na východ příliš nadšená není, což souvisí i se situací v Polsku a Maďarsku. Tato únava je ostatně vidět i na západním Balkáně, kde mají všechny zbývající země (Chorvatsko již do EU vstoupilo) včetně Bosny a Hercegoviny a Kosova přinejmenším status potenciálních kandidátů na členství. Kvůli podobným problémům, které trápí i Ukrajinu, jako jsou přetrvávající demokratické deficity či vysoká míra korupce, jde proces jejich začlenění do Evropské unie velmi pomalu. A i když formálně podmínky splní, je jejich posun do dalších fází některými uniijními zeměmi blokován.

Jistou alternativou ke zdlouhavému a nejistému procesu přímého vstupu do EU proto představuje iniciativa Východní partnerství, která sdružuje vedle Ukrajiny také Moldavsko, Bělorusko (které ale letos v červnu oznámilo, že pozastavuje svou účast), Gruzii, Arménii a Ázerbájdžán. Právě ta je momentálně vedle bilaterálních jednání hlavním rámcem pro vztahy mezi Ukrajinou a Uníí. Alespoň v představách některých politiků, kteří Východního partnerství iniciovali, měl tento program pomalými krůčky směřovat k případnému rozšíření EU dál na východ. Tak o něm kdysi mluvil například tehdejší polský ministr zahraničí Radosław Sikorski.

Na začátku minulé dekády ale pochopitelně ještě nemohl být kvůli stavu zúčastněných států jejich hypotetický vstup do EU na pořadu dne. Proto byl předložen jiný cíl, ke kterému se země Východního partnerství mohly upnout. Tím bylo podepsání již zmíněné asociační dohody, jejíž nejdůležitější součástí bylo vytvoření zóny volného obchodu a zrušení krátkodobých víz pro cesty do schengenského prostoru. Těchto cílů se třem postsovětským republikám postupně podařilo dosáhnout, a proto po roce 2015 nastal problém, kterým směrem by se mělo Východní partnerství a především pak tři asociované země (Ukrajina, Gruzie a Moldavsko) dále ubírat.

Prvním programem bylo takzvaných 20 cílů pro rok 2020, které byly dohodnuty na summitu v Bruselu v roce 2017. Na ně pak navázala nová předsevzetí pro období po roce 2020. Obecně se aktuální agenda zaměřuje na zlepšování vnitřní situace jednotlivých zemí a prohlubování

Snímek z kyjevského Majdanu, důležitého místa moderních ukrajinských dějin. Foto: Pixabay/EvaMospan

vzájemných vazeb. Faktem totiž zůstává, že pokud by Ukrajina i jiné státy Východního partnerství někdy skutečně chtěly do EU vstoupit, musí vedle sjednocení práva, což je v zásadě do značné míry technická záležitost, splnit kodaňská kritéria. Podle nich musí být každá země vstupující do EU funkční demokracií a právním státem a zároveň mít fungující tržní hospodářství.

Domácí úkoly

Přitom právě tyto základní podmínky všechny tři asociované země nesplňují a ještě velmi dlouho splňovat nebudou. Vždyť i samotná implementace asociační dohody, kterou Ukrajina podepsala v roce 2014, je v některých oblastech ostudně pomalá. Po sedmi letech by se od země s podobnými ambicemi očekávalo více. Například v oblasti finanční spolupráce je realizována z pouhé čtvrtiny a v celních otázkách z poloviny. Ukrajina také sice na rozdíl od sousedního Běloruska a Ruska není diktaturou a konají se v ní svobodné volby, ale mnohé demokratické standardy ještě ani zdaleka nesplňuje. Typickými problémy, s nimiž se dlouhodobě potýká a které jí podrážejí nohy, jsou nedostatečné oddělení výkonné a zákonodárné moci, patologicky zkorumpované soudnictví, obecně vysoká míra korupce či propojení velkého byznysu s politikou.

Místo systémového postupu se přitom často přistupuje k ad hoc řešením, která odporují standardním demokratickým procedurám. Příkladem může být krize kolem ukrajinského ústavního soudu z přelomu loňského a le-

tošního roku. Ten zrušil část protikorupční legislativy přijaté po roce 2014, což na Ukrajině vzbudilo vlnu nevole. V reakci na to se prezident Zelenskij jednoduše rozhodl odvolat předsedu ústavního soudu a jednoho soudce s argumentem, že byli jmenováni před rokem 2014 prezidentem Viktorom Janukovyčem, jenž si „uzurpoval moc“. A právě kvůli těmto a mnoha dalším problémům má dnes země i přes nesporné změny k lepšímu hodně daleko k tomu, aby vstupní podmínky splnila.

Přesně z těchto důvodů je zlepšování situace přímo uvnitř asociovaných

zemí naprosto zásadní a nové cíle Východního partnerství v tomto kontextu dávají smysl. Jedná se vlastně de facto o podobné závazky, které si dávalo ukrajinské reformní hnutí po roce 2014. S ním je to jako s již zmíněnou implementací asociační dohody. V některých konkrétních oblastech zaznamenalo spektakulární úspěchy a změnilo stát k nepoznání, ale jinde zůstalo vše při starém.

Bez jasného „velkého“ cíle, jakým byla asociační dohoda nebo zavedení bezvízového styku, působí Východní partnerství bezkrevně a vágně. Ostatně i ukrajinští představitelé v čele s prezidentem Zelenským si stěžují na to, že EU chybí strategický pohled na celou iniciativu, která zůstává ve světle jiných unijních problémů tak trochu stranou pozornosti. To je bohužel do značné míry i vina našeho střeoevropského regionu a zemí Visegrádské skupiny, jež mají ambice být tahouny východní politiky EU. Jenže to by si nesměly vysloužit nálepku problémových členů, kteří chtějí jen čerpat dotace, doma se ohánějí protiunijní rétorikou a odmítají dodržovat ustanovení základních smluv. Když k tomu přidáme erozi demokratických institucí v Polsku a Maďarsku, tak není divu, že západní členové EU příliš nejásají nad tím, že by se jednoho dne mohly připojit další potenciálně problematické státy.

I přes to ale pořád platí, že vše záleží primárně na zemích, které mají o případný vstup do EU zájem. Pokud toho chce Ukrajina dosáhnout, musí se vnitřně proměnit a přesvědčit ostatní, že je na členství připravena a stojí o něj. V tom jí samozřejmě můžeme a musíme pomáhat, ale „domácí úkoly“ za ni nikdo neudělá. Až když země splní nezbytné podmínky, můžeme se začít bavit o tom, kdo a z jakých politických důvodů Ukrajinu blokuje. Do té doby to budou vždy jen teoretické diskuse.

Michal Lebduška

Polský vztah k Východnímu partnerství: silné a slabé stránky

Polsko očekává, že blížící se unijní summit se zeměmi Východního partnerství konečně přinese rozhodnější reakci Evropské unie na ohrožení některých východoevropských států ze strany Ruska. Varšava si také přeje, aby EU odvážně reagovala na fakt, že se situace v tomto čím dál více různorodém regionu rychle a zásadně mění. Víze Unie coby asertivnějšího hráče na východě se však jeví spíše jako zbožné přání. Mnoha členským zemím totiž schází politická vůle i zájem o tuto oblast. Schopnost Polska formovat stanovisko EU navíc výrazně omezuje jeho vnitřní politika, která negativně ovlivňuje jeho věrohodnost v očích unijních partnerů.

V polovině prosince proběhne šestý summit iniciativy Východního partnerství (VP), která představuje jednu z forem sousedské politiky Evropské unie. Účastní se jí Arménie, Ázerbájdžán, Gruzie, Moldavsko, Ukrajina a donedávna i Bělorusko. Předchozí summit se konal před čtyřmi lety. I to bohužel ukazuje, že VP ztratilo v posledních letech v rámci EU na významu. Dříve probíhaly tyto vrcholné schůzky každé dva roky. Projevem nedostatečného zájmu o region ze strany členských států je i fakt, že s výjimkou summitu v Bruselu (2017) se všechna zbývajících setkání uskutečnila v zemích středovýchodní Evropy (Varšava, Praha, Vilnius, Riga), které jsou se státy VP více spojené.

Nejdůležitějším jevem v dané oblasti je čím dál tím agresivnější politika Ruska a zároveň jeho slábnoucí ekonomický, politický a společenský vliv. Svůj význam zde naopak zvyšuje nejen EU, ale také Čína a Turecko. Čím více ztrácí Moskva v regionu měkkou sílu (soft power), tím raději se uchyluje k síle tvrdé (hard power) či hrozbě jejího použití. Kreml už déle než rok rozšiřuje svou kontrolu nad Běloruskem, což jednoznačně zhoršuje bezpečnostní situaci Polska, pobaltských zemí a především Ukrajiny, která se stále více ocitá v ruském obklíčení. Současná migračně-uprchlická krize vyvolaná uměle Minskem za tiché podpory Moskvy na běloruské hranici s Litvou, Lotyšskem a Polskem je nejvýraznějším příkladem důsledků tohoto procesu. Druhou klíčovou otázkou vyžadující přeformátování východní politiky EU je hluboké rozdělení Východního partnerství na země zapojené do integračního procesu s EU (komplexní dohody o přidružení, liberalizace vízového systému, zájem o členství) a na státy, které se od něj v menší (Arménie pod tlakem Ruska) či větší míře (Ázerbájdžán) distancují, nebo ho zcela odmítají (Bělorusko). Minsk ostatně VP v červnu letošního roku oficiálně opustil.

Gruzie, Moldavsko a Ukrajina, které mají s Evropskou unií podepsanou asociační dohodu, naopak v květnu založily takzvané Asociované trio, nový formát spolupráce na cestě do EU. Tato různorodost vztahů zemí Východního partnerství s evropskou sedmadvacítkou do velké míry vyplývá z jejich politických systémů (nekonsolidované „hybridní“ demokracie versus autoritářské režimy). Spolupráce Asociovaného tria s EU je již tak pokročilá, že její další výrazné prohloubení vyžaduje, aby EU překročila Rubi-

kon a zaručila této trojici v dlouhodobém výhledu možnost členství. Tyto země by měly být tedy stejně jako státy západního Balkánu uznány za potenciální kandidáty pod podmínkou splnění určitých kritérií. Toto rozhodnutí by bylo oprávněné vzhledem ke značným podobnostem v úrovni modernizace a demokratizace tria a západního Balkánu; v Moldavsku, Gruzii a na Ukrajině mají reformy dokonce lepší výsledky než v některých balkánských státech. Kvůli většímu angažmá Ruska v oblasti VP však EU bohužel není připravena přistupovat k zemím z těchto dvou různých regionů stejně.

Východiskem blížícího se summitu má být strategický dokument *Obnova, odolnost a reformy: priority Východního partnerství po roce 2020*, který počátkem července 2021 představila Evropská komise. Bohužel se v něm ukazuje, že EU nedokáže na měnící se situaci ve východní Evropě rázně a adekvátně reagovat. Rusko není v dokumentu přímo jmenováno jako země, která představuje pro státy Východního partnerství zásadní ohrožení. V textu se zato objevuje eufemistická formulace o „podpoře smírného ukončení nevyřešených konfliktů“. Není zde ani slovo o evropských aspiracích zemí VP, natož o tom, že by bylo namístě jim přiznat status potenciálních kandidátů. Jiné dokumenty Evropské komise se přitom ve svých doporučeních vyznačují mnohem větší odvahou. Zmíněný text se také vůbec nevyjadřuje ke vzniku Asociovaného tria a nezohledňuje rostoucí význam Číny a Turecka v dané oblasti.

Sousedské vazby

Polsko, které má z unijních států po Rumunsku se zeměmi VP nejdelší hranici, se z velkých zemí Evropské unie o situaci v regionu nejvíce zajímá a je s ním historicky značně propojeno. Východní Evropu dnes Polsko kvůli čím dál expanzivnější politice Ruska v regionu (ruská agrese vůči Gruzii v roce 2008 a Ukrajině od roku 2014) a zejména narůstající kontrole Moskvy nad Běloruskem vnímá především jako zásadní výzvu pro vlastní bezpečnost. Polsko má v oblasti také podstatný vliv vzhledem k rozvinutým ekonomickým, společenským, politickým a bezpečnostním vztahům s Ukrajinou. Ta je jednoznačně nejdůležitější

zemí regionu. Její populace (přes 40 milionů lidí) představuje téměř šedesát procent obyvatel původního Východního partnerství (tedy včetně Běloruska). Ukrajinský hrubý domácí produkt měřený paritou kupní síly (PPP) – téměř 580 miliard dolarů – tvoří pětadesát procent HDP celého regionu. Pokud se na to podíváme ze širší perspektivy, Ukrajina je nejlidnatějším státem s největší ekonomikou v pásu táhnoucím se od Černého ke Kaspickému moři mezi EU, Ruskem, Čínou a Blízkým východem.

Z členských zemí EU má nejintenzivnější vazby s Ukrajinou právě Polsko. V roce 2021 se stalo jejím druhým největším obchodním partnerem (cca 8 %), a předstihlo tak Rusko i Německo. Polské společnosti patří do skupiny klíčových přímých investorů na Ukrajině. Polsko se stalo také hlavním cílem ukrajinské pracovní migrace (v současnosti více než 600 tisíc legálně zaměstnaných lidí). Na polských vysokých školách navíc v současné době studuje kolem 40 tisíc Ukrajinců, což je výrazně více než v dalších cizích státech včetně Ruska. Polští turisté jsou také nejčastějšími zahraničními návštěvníky na Ukrajině. Polsko je rovněž hlavním dárce rozvojové pomoci pro tuto zemi. To všechno neznamená, že by v polsko-ukrajinských bilaterálních vztazích neexistovaly problémy. Spory se týkají složitých historických otázek a jsou následkem spíše etnického charakteru současné polské národní identity, zatímco na Ukrajině je populárnější její občanské verze. Příkladem nedostatečné spolupráce mezi oběma státy je fakt, že poslední polský premiér navštívil Kyjev před šesti lety, tedy ještě před nástupem polské strany Právo a spravedlnost (PiS) k moci.

Polsko je vedle Německa a Litvy také nejdůležitějším unijním aktérem v případě Běloruska. Vzhledem k čím dál více autoritářskému charakteru režimu Alexandra Lukašenka a demokratickému probuzení běloruské společnosti jsou všestranné vztahy Polska s touto společností mimořádně důležité. V posledních letech, zejména po masových protestech v Bělorusku v létě 2020 po zfalšovaných prezidentských volbách, se výrazně zintenzivnily. V letech 2018 až 2019 předalo Polsko Bělorusku téměř 75 milionů dolarů na podporu tamní opozice, nezávislých médií a občanské společnosti. Z Polska tak pocházelo více než dvacet procent veškeré rozvojové pomoci směřující do tohoto státu. V roce 2020 navíc Varšava tuto pomoc pro Bělorusko značně navýšila. Polsko se v posledních letech také stalo vedle Ruska nejpopulárnějším zahraničním cílem běloruských studentů. Jejich počet (deset tisíc osob) se v posledních letech několikrát zvýšil a Polsko může již brzy v tomto ohledu předstihnout dosud vedoucí Rusko.

Rovněž počet Bělorusů legálně pracujících v Polsku v posledních letech významně vzrostl, a to na současných více než 60 tisíc. Do roku 2020 navštěvovali Bělorusové Polsko často jako turisté, zatímco po potlačení demokratických protestů se stalo bezpečným přístavem pro mnoho běloruských politických uprchlíků. Navzdory velmi špatným bilaterálním vztahům zůstává Polsko spolu s Německem nejvýznamnějším obchodním partnerem Běloruska v rámci EU (podíl kolem 4 %).

Ve srovnání s Běloruskem a Ukrajinou jsou vztahy Polska s dalšími zeměmi Východního partnerství výrazně slabší a je zde velký prostor pro zlepšení. Moldavsko má vzhledem ke geografické blízkosti relace s Varšavou relativně silnější. Například pokud jde o moldavský zahraniční obchod, je Polsko na čtvrtém místě mezi členskými státy EU, když se jeho podíl blíží čtyřem procentům. Polsko začíná nabírat na popularitě také jako cíl gruzínské pracovní migrace.

Domácí politika jako slabina

Dlouhodobými strategickými cíli polské východní politiky je přijmout země regionu do EU (a dnes jim přinejmenším udělit status potenciálních kandidátů) a znemožnit jejich ovládnutí Ruskem v rámci jeho snahy o reintegraci postsovětského prostoru. Velmi podobné pohledy na Východní partnerství, jako má Polsko, prezentují v Unii pobaltské státy, Rumunsko a Česko, dále pak skandinávské země, Slovensko a Bulharsko. Pro většinu členských zemí má však tato forma sousedské politiky EU druhořadý význam a část z nich se chce konfliktu s Ruskem vyhnout

Ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskyj (vlevo) na schůzce se svým polským protějškem Andrzejem Dudou v centrále NATO v Bruselu.

Foto: Wikimedia Commons/president.gov.ua

dokonce i za cenu přehlížení jeho expanze ve východní Evropě a na jižním Kavkazu. Klíčový význam pro východní politiku Varšavy mají vztahy s Německem, jedinou velkou zemí EU, která se v dané oblasti více angažuje. V německé zahraniční politice je vidět společné zájmy s Varšavou (například jednoznačná podpora sankcí vůči Rusku, podpora demokratizace a modernizace zemí VP), ale také zásadní rozdíly (plynovod Nord Stream 2 postavený ve spolupráci s Ruskem, který má jasně negativní vliv na energetickou bezpečnost států regionu; vyhýbání se podpoře jejich vstupu do EU).

Pro Polsko je navíc nyní mnohem obtížnější přesvědčit o vlastním postoji k východním záležitostem ostatní unijní státy. Pozice polské vlády v Unii a její schopnost tvořit koalice výrazně oslabila kvůli její vnitřní politice. Unijní instituce i mnohé členské státy ji opakovaně kritizovaly za snahu o demontáž právního státu, polarizaci společnosti, zpochybňování základních práv včetně svobody médií a omezování občanské společnosti. Vláda ve Varšavě nerespektuje výroky Soudního dvora EU, podle nějž jsou pol-

ské soudní „reformy“ v rozporu s právem Evropské unie. Polský kabinet zastává také nejskeptičtější postoj vůči Zelené dohodě (Green Deal) z celé EU. A především – kurz Varšavy je v těchto fundamentálních otázkách ve výrazném rozporu s ideami propagovanými ve strategickém dokumentu Evropské komise, který má být základem prosincového summitu Východního partnerství. Ten označuje za prioritu reformy justičních systémů zúčastněných zemí, jež se mají přizpůsobit unijním standardům. Tyto reformy mají zajistit účinný boj s korupcí. Dokument také deklaruje, že EU bude v oblasti podporovat nezávislá média, občanskou společnost, inkluzivní demokracii a zelenou energetickou transformaci. Pokud bude Polsko – klíčový unijní hráč Východního partnerství – pokračovat ve své dosavadní vnitřní politice, rozpory mezi jeho domácí agendou a strategickými cíli EU v regionu VP budou čím dál nápadnější. Ohrozí to jak věrohodnost snahy EU, tak fundamentální polské zájmy na východě.

Adam Balcer

Z polštiny přeložila Anna Plasová.

Kdesi v Horním Slezsku

V historii prestižní polské literární ceny Nike se nestává často, že by nějaká kniha vyhrála v hlasování čtenářů i kritiků. Reportáži Kajś Zbigniewa Rokity se to letos v říjnu podařilo. I přesto, že v jejím podtextu zaznívá názor, že Slezanům by bylo lépe bez Polska. A také bez Německa.

Mezi státy se Horní Slezsko pohybovalo v dějinách neustále. Češi, Němci a Poláci – ti všichni o něj měli zájem. Spory o národní příslušnost jsou ale vzhledem ke staletým dějinám regionu stále věc poměrně moderní. Dlouho rozhodovala především víra, protestantská nebo katolická, ale také tradiční zemská příslušnost. Měnili se panovníci a hranice, lidé zůstávali. Průmyslová oblast nicméně začala být strategicky důležitá. Ostatně v dramatické polsko-česko(slovenské) kapitole se na Těšínsku bojovalo především o to, co region nejvíce proměnilo, tedy o uhlí. Jenže zatímco v dnešním Česku je naše (malá) část Slezska spíše určitým folklórem, který se většině lidí spojuje s hornictvím, ostravským dialektem a Baníkem, a do širšího povědomí pronikla především v písních Jaromíra Nohavici jako „region razovity“, v Polsku jde o otázku palčivější.

Už od války, kdy většina Slezska připadla polskému státu posunutému v rámci jaltských dohod na západ, totiž panovaly obavy z jeho separatistických sklonnů. Bylo chápáno jako podezřelý „německý“ region a sami „Ślązacy“ jako podvrtný živel, který je nutné polonizovat, stejně jako předtím panovaly snahy Slezany germanizovat. V samotném Horním Slezsku se také po roce 1989 objevovaly výrazné pokusy získat větší autonomii a rovněž touha slezský dialekt oficiálně prohlásit za regionální jazyk se všemi právy. K nim patří i používání na úřadech, dvojjazyčné nápisy nebo výuka na školách. To se ale nepodařilo.

Slezsko hledá svou novou postindustriální tvář, kterou může v pozitivním smyslu reprezentovat třeba proměna Katovic. A stejným způsobem teď nově definují svou identitu mladí Hornoslezané. Snad i proto se kniha Zbigniewa Rokity *Kajś. Opowieść o Górnyim Śląsku (Kdesi. Příběh Horního Slezska, 2020)* setkala s takovým úspěchem. Zbytek Polska najednou objevuje kouzlo „jiného“ regionu.

Náhrobek na kompostu

Rokita se narodil v Gliwicích a většinu svého života se svoji „hornoslezskost“ snažil nevnímat. Studoval v Krakově a jako novinář působící v dvouměsíčníku *Nowa Europa Wschodnia* se věnoval především tematice střední a východní Evropy. Najednou ale zjistil, že má silnou potřebu vrátit se domů a prozkoumat svou „potlačenou“ identitu. Najít slezské kořeny, které v Ostropě, dříve samostatné vesnici a dnes gliwické čtvrti, zapustil už prapradědeček Urban Kieslich. „O svých kořenech jsem věděl jen málo. Nevěřil jsem, že se před válkou ve Slezsku dělá nějaká historie. Moji předci byli jako z jiné planety, měli nepravděpodobná jména: Urban, Reinhold, Liselotte. Pak se k nim přidala nacistická bordelmamá a major z Kavkazu, pradědeček na služební cestě v Polsku v září 1939, náhrobek se seškrábaným příjmením na kompostu. Najednou se ve mně něco zlomilo. Pochopil jsem, že se za humny udála

nějaká alternativní verze dějin, obrácená naruby. Rozhodl jsem se trochu rozkoukat, zkusit všechno pochopit jako celek. A co jsem nenašel: téměř milion lidí, kteří se hlásí k „neexistující“ národnosti, ekologickou katastrofu nečekaných rozměrů, příběh o polské kolonii, separatismu a lidích fandících nesprávnému národnímu týmu. Naše „sile-sogonie“, píše ke knize sám autor (Silesia je latinský název pro Slezsko).

Pokusy uznat jakýsi dialekt za regionální jazyk se mohou zdát úsměvné, ale pokud si uvědomíme, jakou roli jazyk a jeho kodifikace hrály v českých dějinách, není na tom nic zvláštního. V případě „národů bez státu“ byla jejich identita vždy úzce spjata s jazykem a literaturou. Naši obrozenci se museli vypořádat s faktem, že se čeština stala jazykem nižších vrstev. Na úřadech, gymnáziích, univerzitách a ve vyšších kruzích se mluvilo německy. Čechům nezbylo nic jiného než se řeč naučit, a dokonce vymyslet celou řadu slov, aby se čeština mohla stát jazykem literárním a vědeckým. Že se jim to podařilo, nebylo zcela samozřejmé, ačkoli dnes je to pro nás jen nudná kapitola v dějepise a historii české literatury.

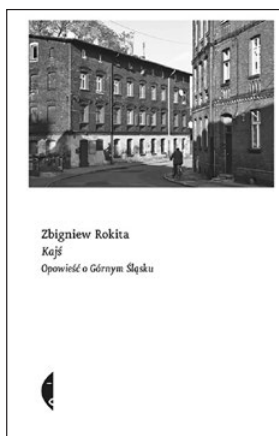
Pro obyvatele Horního Slezska byla tato otázka komplikovaná, neboť jejich rodná svěbytná slezská řeč je směsí západoslovanských jazyků a výrazných německých prvků ve slovní zásobě a syntaxi. Rokita píše o tom, jak pro něj samotného je tato řeč podvědomě vulgární, lidová. Následuje tak názor prosazovaný především v dobách komunistického Polska s jeho snahou o nivelizaci jazykových rozdílů – stejně jako na Kašubsku byly děti ve Slezsku nabádány či přímo nuceny, aby mluvily obecnou polštinou a slezská řeč byla označována za ohrožení pro jejich vývoj. Podobnou rétoriku bohužel přijímají úřady i dnes, když se brání uznání slezského dialektu za regionální jazyk. Tvrdí, že by takový precedens vedl k vytvoření místních variant polštiny a potlačoval by se rozvoj obecné, celopolské verze. V pozadí je snad ale opravdu strach o to, kam by mohly tyto snahy vést – k vytvoření slezského státu? Tento problém neřeší samozřejmě jen Poláci, připomeňme třeba Baskicko s jeho separatistickými snahami.

Dědeček ve wehrmachtu

V okolí Katovic zatím naštěstí neoperuje žádná ETA a Zbigniew Rokita nenabádá k vojenskému převratu a odtržení od Polska. Skvěle ale ukazuje, že regionální identita a paměť může stát v protikladu k té centrální, celonárodní. Když se podíváme na mapu současného Polska, vidíme dvě Slezska – Horní a Dolní. V Dolním Slezsku panovala po druhé světové válce situace podobná českým Sudetům. Německé obyvatelstvo prchlo nebo bylo vyhnáno, zůstali lidé ve smíšených manželstvích nebo potřební v průmyslu. Přistěhovali se Poláci, lidé vyhnaní z východních území, která si zabral Stalinův Sovětský svaz.

Komunistická vláda nazývala tuto oblast „ziemie odzyskane“, tedy znovuzískaná území, čímž naznačovala, že původní piastovské země se opět právoplatně vrátily Polsku. Přesto se noví osadníci dlouhou dobu báli, že se hranice opět změní a oni budou muset pryč.

V Horním Slezsku bylo odsunuto mnohem méně lidí, protože většina byla národnostně nevyhraněná. Museli si proto pod tlakem opakovaně vybírat jednu či druhou stranu a nést následky nedobrovolných rozhodnutí. Narukovat do wehrmachtu jako Němec a jít na východní frontu, nebo se stát Polákem a riskovat pronásledování, nucené práce nebo deportaci do Auschwitzu? Žádné rozhodnutí nebylo dobré a v roce 1945 neměla Rudá armáda velké pochopení pro nějaké lokální nuance. Slezané (a Slezanky) se svou podivnou řečí byli Němci (a Němky) a podle toho se s nimi nakládalo. Rokita popisuje, jak pro

řadu lidí začala válka v době, kdy pro jiné skončila. Mnozí Hornoslezané byli jako „přisluhovači Hitlera“ zavřeni do sběrných táborů (nechvalně proslulý je zejména ten v Łambinowicích) a mučení, muži byli odvázeni na nucené práce na Sibiř a v mnoha případech se nevrátili. Ti, kteří zbyli, se museli – už po několikáté – přizpůsobit představám o sobě samých, které přinášeli jiní. A tak se malí žáčci ve škole učili být pyšní na Poláky věčně bojující s Němci, ačkoli doma měli dědečka, který sloužil ve wehrmachtu, nebo babičku, jež s kamarádkami mluvila jen německy. „My děti jsme za komunistů žily ve dvou paralelních světech, které neměly styčné body“, píše Rokita.

Rokita ukazuje, jak patchworková je hornoslezská minulost a z kolika legend a paradoxů se skládá. A jak moc je odlišná od centrálního příběhu polských dějin, s nímž se lidé setkávají ve filmech, politice, škole, ale třeba i v reklamě. I autorova vypravěčská strategie je sešitá z různých přístupů: reportérského, esejistického, historického, někdy literárně metaforického, jindy novinářsky efektního. *Kajś* by asi nedržel pohromadě, kdyby ho nespojovala autentická snaha konkrétního člověka zjistit, odkud vlastně pochází. Autor se ostatně nestydí podělit o své pochybnosti a osou vyprávění je i jeho postupné odhalování různých zapomenutých příběhů a postav, ale také vlastního rodokmenu.

Pro české čtenáře, kteří se snad překladu brzy dočkají, je to určitě skvělá příležitost dozvědět se něco o regionu, který s námi přímo sousedí. A porovnat, jak se liší česká část Slezska od Śląsku. Možná by se pak ukázalo, že to „naše“ Slezsko také vůbec neznáme, stejně jako polští čtenáři knihy *Kajś* najednou objevili „fascinující Atlantidu“ ve své vlastní zemi. Nohavicovy písničky k tomu, abychom pochopili Petra Bezruče, bohužel nestačí. A nejen Bezruče – třeba i to, proč někdo jinak hlasuje ve volbách. Tam „kdesi“ žijí lidé.

Lucie Zakopalová

Ochránce, který zraňuje

Desetidílný seriál Ochránce, podzimní programový tahák České televize, se dočkal všeobecného uznání za to, že se pokusil poodkrýt systémové problémy českého vzdělávání. Školní terén ale slouží tvůrčímu týmu k tomu, aby rozjel ambicióznější hru. Ve zdařile vystavěném dramatickém oblouku spojili scenáristé Tomáš Feřtek a Matěj Podzimek příběh o osobní krizi jednoho padesátníka s příběhem o krizi morálky celé české společnosti.

Těžko říct, čím si vysloužil známý spisovatel Aleš Pelán proslavený knižními rozhovory se šumavskými poustevníky, že autoři jeho jméno použili pro svého hrdinu – oblíbeného středoškolského učitele, který se hned v prvním díle zaplete do dramatických událostí spojených s vyšetřováním smrti učitelky. Jeho mediální výstupy mu zajistí nabídku na nově zřízenou funkci školního ombudsmana.

Děj jednotlivých dílů se inspirovat reálnými kauzami, které rozvířily veřejné mínění. Jde například o spor o nošení hidžábu ve škole, utonutí žáka na předměstském táboře, šikanu postarší učitelky zesměšňujícími videi nebo vraždu vychovatelky v pastáku. Některé epizody může divák subjektivně vnímat jako slabší. Obecně se ale dá říct, že se tvůrcům v každém z deseti dílů podařilo z onoho publicistického základu vytvořit plnokrevné drama, ve kterém prýští emoce a odhalují se a lámou charakteru lidí.

Hlavní a relevantní výtkou vůči celému konceptu seriálu může být to, že dialogy poměrně často šustí papírem. Postavy nezřídka mluví v hotových tezích nebo argumentech. Ale komplexita a zároveň nejednoznačnost, s jakou tvůrci k jednotlivým tématům přistupují, je hodná obdivu. Ombudsman Pelán v podání Lukáše Vaculíka většinou někam přijede něco řešit, přičemž se počáteční černobílá podstata kauzy postupně demaskuje a často se v průběhu šetření ukáže, že to bylo všechno úplně naopak. Scenáristé si ale dávají záležet, aby byly v pohledu na třaskavý problém zastoupeny všechny možné přístupy a názory.

Pelán je sice státní úředník a v seriálu nechybí vcelku přesvědčivá politická linka s ministryní (Petra Hřebíčková) a slizkým a pragmatickým šéfporadcem (Jaroslav Plesl). Ale figura hlavního hrdiny odpovídá archetypu soukromého detektiva. Dokonce mu autoři přidělili svého vlastního Watsona. Řidič ministerského auta Petr Starý (Pavel Řezníček) je klasický rozumbrada z lidu, jenž tvoří zábavný a funkční kontrast k často nafoukanému elitáři Pelánovi. A opozice kavárna – venkov se promítá i do westernového půdorysu některých dílů, kdy Pelán coby Pražák a zástupce establishmentu přichází do nepřátelsky naladěné komunity na

periférii, aby tam přetrhal zavedené mocenské vazby a vztahy, zastal se slabých a nastolil právo.

Sám Pelán má přitom ke spravedlivému hrdinovi daleko. Odhaluje svět pokrytců, kteří se neumějí postavit bezpráví, ale sám je taky pokrytec, což si nejspíš moc neuvědomuje. Vaculík výborně vystihuje ambivalentnost Pelánova charakteru. Ten nejlépe popíše jeho žena, když mu smířeně vyčte, že jako ombudsman umí bránit ostatní, ale své blízké zraňuje a chránit je nedokáže.

Režiséri Tomáš Mašín a Tereza Kopáčová se občas dostávají ve své poetice na hranu melodramatického kýče, ale většinou to ustojí a nabízejí divákům nečekaně silné emoce. V *Ochránci* není mimo pár replik řidiče Starého prostor pro humor a nadsázku. Je to vážně míněná a poměrně bezútesně laděná moralita o tom, jak se orientovat ve světě, v němž nic není tak jednoduché, jak to na povrchu vypadá.

Jan Gregor

Martha Issová a Lukáš Vaculík ve 3. epizodě seriálu České televize Ochránce.
Foto: Facebook/CTedu

Jak němčina pomáhala české literatuře překonat železnou oponu

V době studené války nebyly kontakty mezi oběma bloky zrovna běžné. Přesto se nemalá část české literatury „exportovala“ na Západ. Překládala se do angličtiny, francouzštiny a zejména do němčiny, která jí často otvírala dveře k překladům do dalších jazyků. Proto je důležité si připomínat ty, kdo se o německé verze českých románů a básní zasloužili. Pro komunistickým režimem zakázané autory se totiž často jednalo o jedinou možnost, jak dostat svá díla na knižní trh.

Po spuštění železné opony začaly v německy mluvící oblasti (samozřejmě s výjimkou komunistické Německé demokratické republiky) panovat zcela jiné podmínky pro literární tvorbu než v tehdejší Československu, kde cenzura bránila řadě spisovatelů ve vydávání jejich děl. Někteří proto odešli do exilu. Týkalo se to nejen dnes světoznámého Milana Kundery, který po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy emigroval do Francie, ale například i opomenutého surrealisty Milana Nápravníka, jenž se usadil v Kolíně nad Rýnem, nebo Věry Linhartové, která stejně jako Kundera zamířila do Paříže a začala psát francouzsky. Jiní, jako třeba Jiří Kolář nebo Jaroslav Seifert, dlouho nic oficiálně nepublikovali a jejich díla vyšla jen v samizdatu nebo v českých zahraničních časopisech a edicích. Díky práci několika překladatelů a překladatelek se neoficiální česká literatura dostala také do německých knihkupectví a knihoven.

Pozoruhodná je například činnost rodáka ze západoněmeckého Ulmu Konrada Baldera Schüffelen (1929 až 2012), který byl civilním povoláním lékař, ale zároveň se věnoval vlastní poetické tvorbě. Jako začínající básník přicestoval v roce 1964 do Prahy, kde se na doporučení rakouského básníka Ernsta Jandla setkal s českými autory a překladateli Bohumilou Grögerovou a Josefem Hiršalem. Krátce poté se začal učit česky, aby mohl překládat soudobou českou literaturu do němčiny. Zajímal se především o konkrétní poezii a experimentální prózu, tedy o texty podobné jeho vlastnímu stylu.

V šedesátých letech uveřejnil několik svých básnických sbírek i překladů českých děl, které vyhotovil společně s českou herečkou Tamarou Kafkovou (*1943). S ní se seznámil díky svým mentorům Grögerové a Hiršalovi. Schüffelen a Kafková spolu přeložili Jiřího Koláře, Bohumilu Grögerovou, Věru Linhartovou, Milana Nápravníka a Ladislava Nováka. Jejich díla vyšla v němčině během velmi krátkého období, mezi lety 1969 a 1971, a to kupříkladu v renomovaném frankfurtském nakladatelství Suhrkamp. Překladatelská dvojice vydala v roce 1969 též antologii tehdejší experimentální literatury pod titulem *Folgende Folge (Následující epizoda)*, kde je vedle Koláře, Linhartové, Nováka a Nápravníka zastoupen také Josef Hiršal.

Schüffelen se v tu dobu začal zabývat i výtvarným uměním a spolupracoval na dvou pracích s Jiřím Kolářem.

Protože se v sedmdesátých letech mimo jiné z finančních důvodů musel více věnovat svému lékařskému povolání (pracoval jako psychiatr v Mnichově), přestal překládat. Každopádně má společně s Kafkovou velkou zásluhu na tom, že je nemalá část české literatury ze šedesátých let dostupná v němčině. Zde je nutno zdůraznit, že se vesměs jednalo o autory nepohodlné československému komunistickému režimu, a tak některá jejich díla bylo možné koupit pouze v tomto jazyce. Týká se to i Nápravníkovy debutu *Moták*, který byl v nakladatelství Československý spisovatel krátce po vydání cenzurou zabaven a česky mohl vyjít až po roce 1989.

Blízcí spojenci: Kunze a Skácel

Ještě o několik let dříve než Schüffelen objevil českou literární krajinu mladý básník z východního Německa Reiner Kunze (*1933). Stalo se tak prostřednictvím Elisabeth Littnerové, Češky z Ústí nad Labem a jeho pozdější manželky, která slyšela Kunzeho básně v rozhlasu a navázala s ním kontakt. Rozsáhlou korespondenci následovalo osobní setkání a manželství. V roce 1961 vydal Kunze malou antologii českých básní pod titulem *Der Wind mit Namen Jaromír (Vítr jménem Jaromír)*. O tři léta později spatřily světlo světa druhá antologie *Die Tür (Dveře)* a jeho vlastní sbírka *Widmungen (Věnování)*, která obsahuje básně věnované českým básníkům a vyšla ve stejném roce (1964) i česky.

Spolu s Elisabeth Littnerovou žil Kunze krátce v Čechách, poté strávili několik let v Německé demokratické republice (NDR). V roce 1977 emigrovali do západního Německa. Důvodem byl zákaz publikování po vydání sbírky próz *Die wunderbaren Jahre (Báječná léta)*. Zazníval v ní totiž kritický podtón vůči NDR a celému východnímu bloku. Navíc byla tajně dopravena do Spolkové republiky Německo (SRN), kde vyšla ve frankfurtském nakladatelství Fischer.

Reiner Kunze se celý život zabýval kromě vlastní tvorby i překlady poezie především z češtiny a příležitostně i z jiných jazyků: z polštiny, maďarštiny, slovenštiny, srbsštiny a jidiš. Bezpochyby se dá tvrdit, že je nejznámějším překladatelem české poezie do němčiny. Díky němu vyšlo v tomto jazyce více než dvacet básnických sbírek. Největší ohlas z nich mělo dílo moravského básníka Jana Skácela,

jehož sbírky se dočkaly v devadesátých letech i po roce 2000 několika reedicí. Kunzeho spojovala se Skácelem velmi podobná poetika, když oba psali jako citliví a skromní pozorovatele.

Na cestách s Hrabalem

Další významnou překladatelkou byla švýcarská filoložka Susanna Roth (1950–1997). Studovala slovanské a románské jazyky v Curychu, na tamní slavistice se naučila mimo jiné česky. Akademický rok 1972/73 strávila na pražské Karlově univerzitě, později pokračovala se studiem v Paříži. Během pobytu v Praze se seznámila se spisovatelem Bohumilem Hrabalem, o kterém později napsala svou disertační práci *Laute Einsamkeit und bitteres Glück*. Ta vyšla i v českém překladu pod názvem *Hlučná samota a hořké štěstí Bohumila Hrabala*. Nicméně první literární překlad, který Susanna Roth vyhotovila, se nevztahoval k jednomu z děl pražského „krále pábitelů“, jak by asi leckdo očekával. Místo toho si vybrala slavný román Milana Kundery *Nesnesitelná lehkost bytí*, vydaný v roce 1984 mimochodem nejen v němčině, ale i ve francouzštině (překlad François Kérel). Do své předčasné smrti v roce 1997 přeložila Susanna Roth všechny doposud vydané Kunderovy romány a eseje. A to nejdříve z češtiny a potom i z francouzštiny, kterou díky svému švýcarskému původu, studiu románské filologie i pobytu ve Francii perfektně ovládala.

Další intenzivní překladatelskou spoluprací navázala Susanna Roth s již zmíněným Bohumilem Hrabalem. Nakonec se stala i zástupkyní jeho autorských práv v západní Evropě. Spisovatele a překladatelku totiž pojilo silné přátelství, které šlo až tak daleko, že Susanna Roth doprovázela Hrabala na jeho autorská čtení v zahraničí. Prý se s ním dokonce vsadila o to, že ona umře jako první. Pokud tomu tak bylo, sázku o pár měsíců prohrála. Takřka třiaosmdesátiletý Hrabal odešel na začátku února 1997, Susanna Roth zemřela po těžké nemoci v červenci 1997 ve věku 47 let. Zanechala po sobě kolem třiceti literárních překladů českých autorů a autorek a několik bohemistických studií o literatuře 19. a 20. století. Zvláště ke konci života patřil její zájem Boženě Němcové, jejíž dopisy vyšly německy ještě před překladatelčinou smrtí. Nesmíme rovněž zapomenout, že se Susanna Roth o propagaci českého umění zasloužila nejen jako překladatelka a bohemistka, ale též jako organizátorka různých kulturních výměn mezi Českem a zahraničím. Na její počest se od roku 2014 začínajícím překladatelům a překladatelkám české literatury do 40 let pravidelně uděluje Cena Susanny Roth, kterou vypisuje České literární centrum spolu s Českými centry po celém světě.

České kořeny

Zatímco se Susanna Roth, Reiner Kunze nebo Konrad Balder Schüffelen naučili česky z osobního zájmu, mezi překladateli tuzemské prózy a poezie často najdeme jedince s českými nebo česko-německými kořeny, kteří disponovali znalostmi jazyka na základě svého původu. Překladatelka Jaroslava Seiferta Olly Komenda-Soentgerath se narodila roku 1923 do pražské německé rodiny a byla nucena opustit Československo po druhé světové válce. Tedy stejně jako Franz Peter Künzel, rodák z Hradce Králové, který rovněž překládal Jaroslava Seiferta, ale také Miroslava Holuba a další představitele české literatury.

Vzdělání ve slovanské filologii – v Německu, Rakousku a Švýcarsku se bohemistika studuje v rámci slavistiky – najdeme vedle Susanny Roth i u několika dalších překladatelů. Ve východním Německu žilo několik slavistů se

specializací na češtinu nebo západo-slovanské jazyky, kteří se věnovali jak překladu, tak i vydávání českých děl. Patří mezi ně Karl-Heinz Jähn nebo Manfred Jähnichen. Dále bylo pozoruhodně mnoho básníků a básniček, kteří psali v němčině a zároveň překládali českou literaturu (a často nejen českou). Náleželi mezi ně již zmíněný Konrad Balder Schüffelen, Reiner Kunze a také Olly Komenda-Soentgerath, jejíž díla se dočkala českého překladu od Jaroslava Seiferta, tedy od autora, jehož tvorbu předtím sama přeložila. Několik německých básniček a básníků se dokonce věnovalo překladům bez znalosti češtiny, a to na základě interlineárního překladu. Němčina tento způsob překládání běžně označuje jako „Nachdichtung“ (česky „přebásnění“). Pro českou poezii je v této

skupině nejvýznamnější rodačka z Lipska Annemarie Bostroem.

S výjimkou Švýcarky Susanny Roth se neaktivnější překladatelé z češtiny do němčiny nacházeli buď ve východním, nebo západním Německu. Skoro všechny překlady české literatury, které vznikly v letech 1950 až 1989, vyšly v nakladatelstvích v SRN nebo v NDR. Rakousko a Švýcarsko hrály v tomto ohledu spíše okrajovou roli. Několik knih převedených do němčiny vyšlo též oficiálně v Československu v cizojazyčných nakladatelstvích Artia nebo Orbis. Přeložili je nejen čeští spisovatelé Otto František Babler a Ludvík Kundera, ale i slavistka Verena Flick z Heidelbergu. Vydání v českém nakladatelství se samozřejmě netýkalo knih zakázaných autorů. Jejich díla byla většinou odkázána na pomoc překladatelů a vydavatelů z druhé strany železné opony.

Julia Miesenböck

„Ožijú“ Slováci pri záchrane industriálnych pamiatok?

Slovensko má ke své průmyslové minulosti mnohem složitější vztah než Česko. Komplikovanější je proto i záchrana tamních industriálních památek. Přesto se můžeme u našich východních sousedů leccemus přiučit. Obzvláště když i u nás má řešení této problematiky k ideálu stále hodně daleko.

I když můžeme někdy zaslechnout jízlivé poznámky, že jediným průmyslem na Slovensku před vznikem Československa byli dráteníci, je industriální historie této země přece jen bohatší. Průmysl však byl v tehdejších Horních Uhrách rozmístěn nerovnoměrně a šlo stále hlavně o agrární oblast. Podniky přinášející největší společenský převrat v dějinách od dob vzniku zemědělství se s končícím 19. stoletím koncentrovaly hlavně v Bratislavě a okolí. V menší míře to pak bylo i na středním Slovensku a v některých větších městech, jako jsou Košice, Prešov a Žilina. Dlouhou tradici měl také důlní průmysl, primárně těžba železné rudy. Vznikaly průmyslové mlýny, cukrovary, lihovary, ale také pivovary. Vedle potravinářství se díky charakteru Slovenska relativně dařilo i zpracování dřeva a kůže. Strojírenství se ještě tolik nerozvíjelo, nicméně v Komárně se postavily známé loděnice. V Bratislavě, Prešově i Košicích byly založeny první elektrárny a v Žilině první elektrotechnický závod. Velké části severního a východního Slovenska však stále zůstávaly úplně bez průmyslu.

Po vzniku Československa nastalo období velkých investic, především do slovenské dopravní infrastruktury a také do strategických podniků, jež v nitru země nebyly tolik na ráně agresivním sousedům. Tehdy se utvořilo silné strojírenské centrum v Pováží. Za socialismu se v cílené investici do budování těžkého průmyslu pokračovalo, například v Košicích vyrostly známé železárny. Technologické zaostávání za vyspělým světem ale vedlo k bolestivé transformaci po roce 1989, která vnímání průmyslu na Slovensku dvakrát nepomohla. A to i přesto, že se později páteří tamního hospodářství stala výroba automobilů.

Slovenská identita není celkově s průmyslem příliš srostlá, takže se dlouhodobě chránily spíše technické památky z doby před průmyslovou revolucí. Jednalo se o mlýny (kupříkladu Mlýnská dolina v Bratislavě, Schaubmarov mlyn v Pezinku), hamry (Medzev), kovárny (Moldava nad Bodvou) a staré doly a příslušenství (Dubnícke bane, Tajch ve Štiavnických vrších). Vedle toho šlo také o dopravní a vodohospodářské stavby (Čiernohorská železnica, Kysucko-oravská lesná železnica, Baťův kanál, Turbíny v Kežmarku a Sládkovičovu, Turčekovský vodovod, vodárenská věž v Petržalce aj.) Ochranu mají též lanovka na Lomnický štít a observatoř na jeho vrcholu, respektive na Skalnatém plesu. Zajímavým fenoménem je Solivar

v Prešově, cenný soubor technických památek ze 17. až 19. století na těžbu soli.

Boj o prádelnu

S průmyslovými a především továrními objekty, které byly hlavním nástrojem industrializace a modernizace Slovenska, je to však výrazně horší. Památkovou ochranu získaly Sklad č. 7 v bratislavském přístavu, Vysoká pec Karol v Košickém kraji, Františkova huť v oravském regionu či Elektrárna v Piešťanech. Důležitý mezník představuje bratislavská Cvernovka. Jde o unikátní továrnu na nitě a nitěné produkty z počátku minulého století, jejíž záchrana se stala opožděným impulsem pro zájem Slováků o industriální dědictví. Od roku 2006 se v objektu hlavní budovy prádelny utvářel kreativní prostor Pradiareň. Lukrativní pozemky v blízkosti centra hlavního města logicky přitahovaly zájem developerů, kteří chtěli areál zbourat již v roce 2012. Dramatické úsilí o záchranu vyvrcholilo vyhlášením Pradiarene za kulturní památku a nový developer se rozhodl zachránit i budovu Silocentrály. Ostatní objekty byly buď zbořeny, nebo jako bývalá ubytovna přestavěny na bytový dům. Výstavba v areálu firmou YIT – kombinující byty, komerční prostory a zeleň – má probíhat ve třech fázích do roku 2024. Umělci z Cvernovky se nakonec přestěhovali do bývalé chemické střední školy v bratislavské čtvrti Rača, kterou zastřešující nadaci pronajal Bratislavský kraj.

Právě v době vrcholícího boje o Cvernovku už bylo zřejmé, že móda zájmu o industriální dědictví navzdory velkému zpoždění nemine ani Slovensko. V roce 2015 se totiž zformovalo sdružení Čierne diery. To rozproudilo zájem o celou problematiku a začalo systematicky mapovat slovenský průmyslový odkaz. Motivovalo příznivce k posílání peněz na vybrané projekty i k dobrovolnické činnosti. Začalo též vydávat knihy či oblíbené a graficky skvěle provedené průvodce po památkách slovenských měst. O co později se tento zájem zrodil, o to prudší dnes je. Takže se nyní sdružení rozkročilo k celkové ochraně architektonického dědictví na Slovensku a jen na Facebooku se jeho stránky líbí 45 tisícům lidí. Srovnatelné české stránky *Fabrikry.cz* nebo *Industriální stopy / Vestiges of Industry* mají přitom řádově pouze pár tisíc příznivců. Navíc Čierne diery inspirovaly projekt Brno Industrial, za nímž stojí významní

obyvatelé druhého největšího českého města, kteří se nesmířili s chabou památkovou ochranou bývalého „moravského Manchesteru“.

Srovnání Česka a Slovenska je zajímavé rovněž v institucionální rovině. V českých zemích s dlouhou průmyslovou tradicí se myšlenky na chránění takzvaného industriálu datují už do časů socialismu. Po úspěchu filmu *Postřižiny* (1980) s ikonickým lezením na komín a následném kulturním šoku z demolice Nádraží Praha-Těšnov (1985) vznikla už v roce 1986 při Národním technickém muzeu Sekce ochrany průmyslového dědictví. Tehdy již měla tradici systematická práce nadšenců do historie hornictví či železnice. V roce 2001 pak bylo při Fakultě architektury ČVUT založeno Výzkumné centrum průmyslového dědictví ČR (VCPD). To od té doby uspořádalo množství tematických akcí s velkým dosahem. Snahy o uchování industriálního odkazu tak mají již letité solidní základy, na nichž se dalo přes množství komplikací stavět. Na Slovensku však šlo zpočátku především o aktivismus některých občanů a vědců. Před sdružením Čierne diery vznikla na počátku 21. století nezisková organizace Klub ochrany technických pamiatok, ale výsledky byly dlouho hubené. Záchrana památek či alespoň jejich konverze, tedy adaptace na jiný účel, se vyskytovala poměrně vzácně. A jedním z jejích charakteristických znaků bylo, že se až na výjimky vyhýbala Bratislavě.

Jeden z prvních příkladů představovala iniciativa společnosti Západoslovenská energetika, která se týkala už zmíněné Elektrárny v Piešťanech. Ta svému účelu sloužila od roku 1906 do konce 90. let. V roce 2009 bylo rozhodnuto o konverzi opuštěného prostoru pro vzdělávací účely. Vypsána architektonická soutěž dopadla nadmíru dobře a vítězný projekt Michala Ganobjaka a Vladimíra Haina, realizovaný pod dohledem Evy Kráľové z Fakulty architektury Slovenské technické univerzity v Bratislavě, obdržel ceny Fénix – Kultúrna pamiatka roka 2013, Stavba roka 2013 a Building Efficiency Awards 2014. V objektu nyní působí elektrikářské muzeum.

Od východu na západ

Velmi zajímavým úkazem je Kulturpark ve východoslovenských Košicích. Jde o konverzi areálu bývalých kasáren z konce 19. století, ve kterých se vedle skladů nacházely i pekárna nebo vodárna, na jedno z největších kulturních center na Slovensku. Motivací k tak velkému projektu bylo udělení titulu Evropské hlavní město kultury roku 2013 právě Košicím (spolu s francouzským Marseille). V areálu tak lze nově nalézt ateliéry, dílny, učebny, studia, podzemní parkoviště, multifunkční sály, galerie moderního umění a též SteelPark, který má za úkol popularizovat technické vědní disciplíny u dětí a mládeže.

To v Bratislavě se ledy hýbaly pomaleji. Částečnou konverzí sice prošel už rovněž zmíněný Sklad č. 7, který byl v letech 2006 až 2007 adaptován společností Ballymore na prostor pro pořádání společenských akcí, ale jednalo se spíše o výjimku. Ovšem nikoliv jedinou, protože v bývalé budově stavomontážní haly vznikla po roce 2005 díky citlivě proměně DesignFactory s eventovými prostory a galerií. Za myšlenkou stáli architekti z Adom. M Studio, kteří si objekt pronajali od Západoslovenské energetiky a učinili z něj vzácný pozitivní příklad architektonické konverze svého druhu. Jeho budoucnost však zůstává nejistá, protože se v posledních letech hovoří o možné nové výstavbě v daném areálu. Lze jen doufat, že případně dopadne podobně jako nedaleká národní kulturní památka Jurkovičova Teplárna, kterou společnost Penta původně začlenila do svého kancelářsko-bytového projektu Sky Park (budovaného ve spolupráci s ateliérem Zahy Hadid). Někdejší teplárna pak nyní slouží potřebám nejen coworkingového prostoru, ale i galerie moderního umění nebo restaurace.

Horším příkladem je osud areálu pivovaru Stein ze 70. let 19. století. Nejznámější jeho budovy byly ale pozdějšího data – strojovna s vodní věží pocházela ze 30. let a spilka ze 40. až 50. let 20. století. Na počátku nového tisíciletí byla výroba piva postupně ukončena. Roku 2007 areál koupila firma Orco a o tři léta později měla začít demolice a stavba nového komplexu, kde by původní účel připomínal jen malý minipivovar. Po finanční krizi, změně vlastníka (nově YIT a MiddleCap Investments) a několika požárech prošel projekt úpravami. V letech 2013 až 2014 se zároveň konalo řízení o prohlášení bývalého pivovaru za kulturní památku. Jeho výsledkem byla nakonec jen památková ochrana ikonické spilky, takže až na několik drobností byl zbytek areálu zbořen. V následujících letech tu vyrostl nový městský blok Stein2 s bytovými, kancelářskými i obchodními prostory. Obecně jde o poměrně kvalitní počín, který citlivě navazuje na okolní zástavbu, když používá různé detaily jako cihlový obklad na vnější fasádě nebo některé prvky v interiérech. Nad rámec památkové ochrany však investor nešel.

I v dalších slovenských městech a obcích je vidět určitý posun k chápání architektonického dědictví včetně toho industriálního jako hodnoty. Mnoho památek již nejde zachránit a mnoho jich ještě padne. Ale rostoucí zájem o celou problematiku nese ovoce a vlastníci cenných objektů už nově musejí počítat s tím, že jedna z alternativ dalšího využití industriálních budov se obejde i bez plošné demolice. Zachová se tím jedinečný genius loci, paměť místa i společnosti a koneckonců se tím prostě zvýší kvalita bydlení. Příkladů je již nejen ve vyspělých zemích Západu více než dost.

Jan Holovský

S Davidovou hvězdou v srdci. Příběh slovenské odbojáčky Chavivy Reikové

Dne 27. června 2021 slovenská prezidentka Zuzana Čaputová udělila státní vyznamenání dvaceti čtyřem osobnostem. Mezi oceněnými in memoriam zaznělo i jméno Chavivy Reikové, protifašistické bojovnice židovského původu, jež za snahu pomoci příslušníkům svého národa položila život.

„Líbezná“, tak zní překlad jména Chaviva, které si Marta Reiková sama zvolila již ve svých šestnácti letech coby členka mládežnické sionistické organizace Ha-Šomer ha-ca'ir, v překladu Mladý strážce. U významné představitelky československého odboje za druhé světové války, výsadkářky a agentky v britských službách, jež po potlačení Slovenského národního povstání odmítala odletět do bezpečí a do poslední chvíle chránila povstalce v horách, by člověk hádal přílehlavější pseudonym.

Marta Reiková přišla na svět roku 1914 ve slovenské vesnici Sajóháza, po vzniku Československé republiky přejmenované na Nadabula (dnes součást města Rožňava). Vyrůstala v chudé rodině jako nejmladší ze šesti dětí. Studium obchodní školy v Banské Bystrici, poblíž které se rodina v roce 1921 usadila, Chaviva z finančních důvodů nedokončila a pracovala v železářství jako prodávačka a účetní. Již tehdy zastávala silně sionistické postoje. V utužování vztahu k zemi zaslíbené přispěla již zmíněná levicově orientovaná mládežnická organizace Mladý strážce. Ta vznikla v Polsku a postupem času se zaměřila na osidlování Britského mandátu Palestiny, kde její členové zakládali zemědělské kibucy.

Jako pracovníci Ústředního svazu sionistického a tajemníci doktora Oskara Neumanna, budoucího čelného představitele takzvané Pracovní skupiny, jež si v ilegalitě kladla za cíl záchranu Židů, se Chavivě otevřela příležitost zajistit svým sestrám i manželovi emigraci do Palestiny. Na konci roku 1939 pak společně se svým mužem Aronem (jiné zdroje uvádí jméno Avraham) Martinovičem a dalšími členy organizace Mladý strážce založili kibuc Ma'anit Narbata. Vedle zemědělské činnosti, zahrnující zejména starost o citrusové plantáže a zvěř, se Chaviva v kibucu věnovala rovněž vzdělávání dětí a mládeže. Manželství s Aronem však nemělo dlouhého trvání (vzali se v roce 1938). Chaviva navázala milostný vztah se synem majitele

nedalekých vinic. Místní chudá komunita jí vyčetla, že poměrem s majetným podnikatelem podléhá svodům kapitalismu, a Chaviva proto vztah ukončila. Její manžel zanedlouho kibuc opustil. Rozluka s mužem nicméně proběhla v poklidu. Ostatně jméno Martha Martinovitz bylo jedním z jejích pozdějších válečných pseudonymů.

Ideální kandidátka

Když se v září 1942 Chaviva dozvěděla o osudu své matky Emilie a dvou sourozenců, kteří se museli přestěhovat ze Slovenska do Polska, nepochybovala o tom, že tento nucený přesun nevěstí nic dobrého. Nepletla se. Emilii s rodinou zasáhly jedny z nejprísnejších antižidovských zákonů v Evropě, takzvaný židovský kodex. Odjeli s první vlnou transportů, jež probíhaly od března do října 1942 a končily ve vyhlazovacích táborech. Vývoz administroval Slovenský stát, který dokonce za každého nedobrovolného cestujícího nacistickému Německu jako „poděkování“ sám platil...

Od roku 1941 byla Chaviva součástí Hagany, ilegální vojenské židovské organizace působící na území mandátní Palestiny. V novém domově navázala kontakty s rumunskou Židovkou Sarou Braverman, jež ji předsvědčila ke vstupu do Palmachu, elit-

ních úderných jednotek Hagany. Tehdy Chaviva absolvovala náročný výcvik v horách. Podle vzpomínek jeho účastníků prokázala kolektivního ducha, když v noci sama v pyžamu sešplhala ze skály na vinici, kde byla nadřizenými chycena s hrstí hroznů, jež chtěla přinést svým kolegům jako vzpruhu na duchu v těžkých podmínkách. Společně se Sarou se pak přihlásila Židovské agentuře (tehdejší neoficiální vláda v mandátní Palestině), která hledala dobrovolníky k výcviku pro britské tajné služby. Konkrétně se jednalo o MI9, zaměřenou na pomoc odbojové síle a spojeneckým vojákům na okupovaných

Chaviva Reiková (1914–1945).

Foto: Wikimedia Commons

územích, a o věhlasnou zpravodajskou službu SOE (Oddělení pro zvláštní operace).

Chaviva byla ideální kandidátkou z více důvodů. Vedle čerstvě osvojených armádních dovedností (v horách absolvovala důstojnický kurz) jí pomohly také geografická znalost rodného Slovenska a znalost několika jazyků. Plyně mluvila německy, maďarsky a slovensky, při pobytu v Palestině si pak osvojila hebrejštinu a angličtinu. Školení nejprve začala v britské Palestině, po absolvování výsadkářských kurzů se poslední část výuky konala nedaleko Káhiry. Náročnost celého výcvikového procesu dokládá počet osob, které se nakonec misí do Evropy zúčastnily – z přihlášených 250 prošlo školením 110. Z nich bylo nakonec vybráno pouhých třicet sedm lidí, z toho tři ženy: Hanna Szenes (v Česku je známa spíše jako Chana Senešová), Sara Braverman a Chaviva Reiková (ve světě často uváděna jako Haviva Reik).

Vedle toho, že zúčastnění používali krycí jména, měli být chráněni také přičleněním ke Královskému letectvu. Předpokládalo se totiž, že v případě dopadení nepřitelem by s nimi jako se členy Britských ozbrojených sil mělo být zacházeno jako s válečnými zajatci. Praxe se však poněkud lišila, ze tří žen přežila výsadek pouze Sara Braverman. Rodačka z Budapešti Chana Senešová, po níž se zachoval poměrně rozsáhlý básnický odkaz, seskočila v březnu 1944 nad Jugoslávií, nicméně za tři měsíce ji zatkl při přechodu maďarských hranic. Po několikaměsíčním mučení byla v listopadu téhož roku popravena. Přiměřeného zacházení se nedostalo ani seržantce Chavivě Reikové.

Zpět do hořící vlasti

Výjimečným dnem se pro ni stal 19. červenec 1944, kdy byla jako jediná žena začleněna do operace Amsterdam. Původně se jednalo pouze o dvoučlennou skupinu (s Chavivou měl seskočit slovenský rodák Cvi Ben Ja'akov), k jejíž hlavním úkolům patřila záchrana zástupců spojeneckých sil, kteří uvízli na území satelitu Německa, dále pak osvobození internovaných, navázání kontaktů s podzemními skupinami, záškodnická činnost a pomoc pronásledovaným Židům.

S vypuknutím Slovenského národního povstání 29. srpna 1944 se však prioritou výsadku stala právě jeho podpora. Desant se rozrostl o další dva členy – Chaima Chermeše a Rafaela Reisz. V říjnu se k němu přidal rumunský Žid Aba Berdičev. Britské předpisy zakazující ženám přímé bojové nasazení však Chavivě účast v celé akci zkomplikovaly. Nakonec došlo ke kompromisu – nesekočila pádákem, ale dopravila se na území Slovenského státu letecky z italského Bari se členy amerického Úřadu pro strategické služby. Na letišti Tri Duby nedaleko Banské Bystrice přistála 17. září. S parašutisty z operace Amsterdam, kteří byli vysazeni na nesprávném místě a museli přes hory ujít padesát kilometrů navíc, se setkala až 24. září. Chaviva mezitím navázala spolupráci s výsadkem Courier-5 (organizovaným Československou vojenskou misí v Jugoslávii umístěnou v Bari) a později také s britskými výsadkáři ze

skupiny Windproof. Zároveň se zaměřila na pomoc místním Židům a povstalcům, ať už materiální, či zbrojní. Díky britské pomoci pak otevřela šicí dílnu pro partyzány, kde byli zaměstnaní také její souvěrci. Sháněla bydlení, místa úkrytu, lékařskou péči i falešné dokumenty.

Již předtím, než se Němcům podařilo 28. října dobýt Banskou Bystrici, byla Chavivě a dalším členům mise nabídnuta evakuace. Ona však tuto možnost razantně zavrhl. Ve své depeši odeslané na základnu mimo jiné prohlásila: „Každý den, který přežijeme, je darem. Žiju jen jednou myšlenkou: zachránit, co se ještě zachránit dá.“ Tímto heslem se řídila i v době, kdy povstání vyhasínalo a získalo ryze partyzánský charakter. Chaviva s výsadkáři a desítkami vycvičených židovských bojovníků opustila město mezi posledními. Postupujícím německým jednotkám nechťela nechat napospas starší občany. Jejich přesun do Pohronskeho Bukovce a nakonec na vrchol poblíž této osady proto nezůstal bez povšimnutí. Ještě večer 30. října 1944, když seděli okolo ohně, však netušili, že následujícího rána budou muset prchat před ukrajinskou jednotkou SS Galizien. Vyvážnout se podařilo jen Chaimu Chermešovi, který se skryl ve křoví. Zbytek odbojářů byl pochyťán a odvezen do věznice v Banské Bystrici, kde byli následně podrobeni krutému mučení.

V pantheonu izraelských dějin

Když jako mladá dívka Chaviva s chutí vyrážela na výlety na kole do nedaleké Kremničky, ani ve snu ji nejspíš nenapadlo, že její život skončí právě tam. Spolu s ní zahynulo dalších zhruba 750 osob, které byly zahnaný k protitankovým příkopům, okradeny o cennosti a většinou zastřeleny. Popravovalo se od začátku listopadu 1944 až do března roku 1945, a to po jednotlivcích, desítkách, ale i stovkách, jako tomu bylo v případě Chavivy Reikové. Ta byla popravena 20. listopadu spolu s 250 jinými nešťastníky. Na největším válečném zločinu na území Slovenska se vedle nechvalně známého Einsatzkommando 14 podílely také Pomocné oddíly Hlinkovy gardy, jež vznikly za účelem potlačení povstání a byly sestaveny z radikálního jádra gardistů. Mnozí z nich, kteří se původně měli zapojit „jen“ do pomocných prací, se pak k aktivní účasti na masakru nechali zlákat odměnou v podobě zabavených věcí a poměrně značnou finanční částkou.

Ani osudy dalších výsadkářů z mise se od toho Chavivina příliš nelišila. V Kremničce přišel o život taktéž Rafael Reisz. Otazník dlouho visel nad údělem Cvi Ben Ja'akova, velitele celého výsadku. Podle jedněch zdrojů podobně jako jeho druzi našel smrt v Kremničce, podle jiných byl zastřelen poblíž obce Kováčová. Nejpravděpodobněji však zemřel v koncentračním táboře Mauthausen, kde byl popraven také Aba Berdičev. Válečná utrpení se podařilo přežít pouze Chaimu Chermešovi, který se po válce vrátil do britské Palestiny, budoucího Izraele.

Chavivino tělo bylo v dubnu roku 1945 exhumováno a následně pohřbeno na pražských Olšanských hřbitovech. Kříž nad jejím hrobem byl následně vyměněn za

Davidovu hvězdu. V roce 1952 došlo k převozu ostatků Chavivy i Rafaela Reisz do Izraele, kde byli s poctami pochováni na Herzlově hoře v Jeruzalémě. Na stejném místě se nacházejí také symbolické hroby ostatních účastníků mise, kteří zemřeli v koncentračních táborech.

Je nanejvýš zajímavé sledovat vývoj odkazu Chavivy Reikové a dalších výsadkářů ve společensko-kulturním ovzduší Izraele. Ona a mnoho židovských hrdinů výtečně zapadli do pantheonu velkých osobností, jež se značnou měrou přičinily o vznik nového státu. V případě některých však došlo k tomu, že z nich oficiální diskurz posmrtně vytvořil až jakýsi kult. V jeho rámci se sice plným právem vzpomíná na hrdinské činy dotyčných, zároveň se tím však vytrácí kritický pohled na ně, a tím také historická objektivita a věrohodnost. To platí především u ženských hrdinek, které byly do přibližně 90. let minulého století cíleně profilovány téměř jako biblické postavy. Silnou glorifikací byla nejvíce zasažena Chana Senešová (v souvislosti s její osobou se mimo jiné často zdůrazňovala absence milostného

vztahu a morální čistota), nicméně nevyhnula se, byť v mnohem mírnější podobě, ani Chavivě Reikové. Kromě kibucu (Lehavot Haviva neboli Chaviviny plameny) založeného československými přistěhovalci, říčky nebo četných ulic nese její jméno dokonce i odrůda gerbery. V roce 1988 byla v Izraeli vydána známka s její podobiznou a je po ní nazváno také vzdělávací centrum Givat Haviva zabývající se židovsko-arabskou cestou k porozumění.

V Banské Bystrici, která jí in memoriam udělila v roce 1990 čestné občanství, lze rozjímat v Zahradě Chavivy Reikové nacházející se v areálu Muzea Slovenského národního povstání. Od roku 2014 se tam koná Mezinárodní festival židovské kultury Chaviva. Právě u příležitosti prvního ročníku této akce byl v zahradě odhalen pomník zobrazující ležící tvář této statečné ženy, kterou drtí otisk podrážky. Výjev, jenž tak děsivě výstižně symbolizuje fatální tíhu světa, za jehož lepší podobu bojovala a položila život.

Táňa Matelová

Strakonice: z jihočeských Benátek městem pro motoristy

Strakonice leží na soutoku dvou řek v kotlině, jež bývala odpradávná obchodně i strategicky významnou křižovatkou. Město dlouho platilo za pozoruhodný urbanistický, architektonický i kulturní úkaz. To se ale před několika dekádami radikálně změnilo a z původního celku dnes zůstaly jen nečetné jednotlivosti, k nimž se místní nezřídky chovají poněkud macešsky. To vše navzdory příhodným podmínkám pro úplně jiný vývoj.

Už při prvních cestách do Strakonic na mě silně zapůsobil jakýsi nesoulad, propastný rozdíl v atmosféře tohoto města a okolní pootavské a pošumavské krajiny. V melodické lince důvěrně známých jižních Čech jako by se vynořila nejasná a těžko vyložitelná disonance. Znal jsem dotud zbývající okresní města v kraji, malebné a mimořádně dochované historické celky, bezvýhradné turistické magnety. Poznal jsem i méně známá městečka ve strakonickém okolí, nepochybné perly, které stále čekají na své objevení a docenění: Volyně, Sedlice, Horažďovice, ale i Blatná (kromě zámku neprávem opomíjená). Začal jsem procházet tamější – opět poněkud přehlížené a pozapomenuté – krajiny: šumavské Podlesí s archaickým duchem zašlého času, mystické Radomyšelsko a Sedlicko s hradišti a mohylami, zádumčivé Blatensko a Kadovsko s bezpočtem rybníků a žulových „čertových kamenů“ či nivy Otavy a Závišínského potoka s prastarými sejpy povětšinou již z keltských dob. Nicméně to vše jako by ve Strakonických rázích mizelo, měnilo se. Ne snad, že by to sem vůbec nedoléhalo, ale bylo to přítomno zcela jinak – kdesi pod povrchem, v zasutých vzpomínkách a toliko občasných slabnoucích průblescích.

Podmínky pro vznik a rozvoj významného a pamětihodného sídla přitom na Strakonicku byly od pravěku příznivé. Jednalo se o jednu z nejteplejších oblastí českého jihu situovanou v úrodném úvalu vodního toku, jenž díky svým zlatonosným náplavům obdržel od Keltů jméno Atawa – Bohatá řeka. Zároveň se zde prolínaly významné obchodní trasy spojující jádro Čech s alpským regionem a Středomořím (solná stezka později známá jako Zlatá) a oblast dnešního Plzeňska s Českobudějovickem. Nepřekvapí tedy, že téměř všechny zdejší vesnice mají mnohatisíciletou, prakticky nepřerušovanou sídelní kontinuitu. Po příchodu Slovanů v raném středověku zde vzniklo jakési lokální knížectví s oporou v síti dnes málo známých, třebaže velmi pozoruhodných hradišť: Kněží hora u Katovic (patrně kultovní centrum; v dobách Keltů navíc význačné místo těžby grafitu), Hradec u Řepic (mocenské středisko), Hradiště u Libětic a Hradec u Němčic (obránné body střezící celou oblast a zároveň důležitou stezku přes Šumavu na jih).

Počátky samotného města spadají do 12.–13. století, kdy se na jeho území nacházelo několik osad (Bezděkov, Žabokrty, Lom, Častavín) a zejména pak skalnatý ostroh

Ikonický strakonický pohled z hradní věže Rumpál býval kdysi mnohem malebnější: na místě silničního průtahu bývaly uličky s historickou zástavbou, mlýn a říční rameno oddělující ostrov. Na obzoru hned nad náměstím nezačínaly paneláky, ale pitoreskní domky u bývalých hradeb.

Foto: Martin Veselka

nad soutokem Otavy a Volyňky (říkalo se jí i Třeštilka), kde některý z rodu Bavorů, později zvaných ze Strakonic, vystavěl románské panské sídlo s kostelem. V roce 1243 Bavor I. polovinu hradu věnoval řádu rytířů svatého Jana (johanitů), dnes známých jako maltézští rytíři. Ti byli posléze úzce spjati s vývojem hradu a se správou města po sedm set let – v našich podmínkách věc nevídaná.

Hrad je asi nejtajemnějším místem Strakonic, jehož legendu udržuje a přizívuje básník a badatel Ondřej Fibich, který tam svého času provozoval antikvariát a účastnil se řady průzkumů a objevů. K odvážným hypotézám patří datace založení místního tribunového kostelíka již do roku 1194 a spojení jeho vzniku s Bavorovou účastí v křížové výpravě do Svaté země. Fantazii jitiř rovněž dávná pohřebiště při hradním kostele, pátrání po zazděné johanitské kryptě a hrobce Bavorů či znovuobjevení hradní studny pomocí virgule. Zdi novější zámecké části prý ukrývají kultovní balvan zvaný Alžběta s vytesanou lidskou tváří. Ten byl snad prehistorického původu a uctíval se až do barokních dob, zejména mezi těhotnými ženami. Johani-

té, kteří se účastnili válečných tažení proti osmanským Turkům a čas od času museli putovat za velmistrem řádu na Rhodos a později na Maltu, zase obohatili hrad o exotické vlivy a předměty z cest. Dokonce zde zřídili „hostěnici“ (světničku pro návštěvy) zvanou Malta. Zvědavost vyvolávají i kámen s bílým křížkem, označující hrob dítěte údajně zavražděného Židy, freska jelínka ukazující, kde je schován poklad, či dutina s cennostmi ve dvojitém stropě v severním křídle, kterou prý za války vybrali nacisté.

Strakonický zázrak

Určitou představu, jak středověké a raně novověké Strakonice vypadaly, nám skýtá vyobrazení z 18. století. Vidíme na něm jakousi kapesní, „jihočeskou Vratislav“: řeky, ramena, ostrovy, souměstí Malého (na ostrově) a Velkého Města (na říční terase). Na levém otavském břehu stojí hrad s panským dvorem a zahradou, za soutokem s Volyňkou bychom našli předměstí Bezděkov. To bylo později povýšeno na město pod názvem Nové Strakonice a teprve za první republiky se úředně sloučilo se Strakonicemi. Na zmíněném vyobrazení převládá hustá zástavba s půvabnou směsicí několika výrazných dominant, starobylých měšťanských domů a jihočeského selského baroka. K nim se později připojily leckdy bizarní objekty dílen a továren často dosahující až k vodní hladině a tvořící společně se starobylými mosty a mlýny „strakonické Benátky“.

Ty však již dnes neexistují. Stejný osud ostatně postihl kamenné hradby, jimiž bylo Velké Město – okolí dnešního hlavního náměstí – trochu anachronicky obehnáno až v 16. století. Nepohltily je přecháště strakonické povodně (mnozí máme v paměti ještě tu v roce 2002) a požáry, nýbrž komunistické demoliční barbarství 70. a 80. let. Ale k němu se ještě dostaneme.

Až do 20. století zůstávaly Strakonice především střediskem okolní zemědělské krajiny prostoupené duchem barokní zbožnosti a lidových tradic. Nepřekvapí tedy, že značný věhlas si vydobyl takzvaný strakonický zázrak, kdy roku 1718 u Pětikostelského mlýna tonula v náhonu a pod ledem malá Rosalie Hodánková, leč zjevil se jí prý sám Jan Nepomucký a přičinil se o její záchranu. Šťastní rodiče pořídili do místního kostela obraz, následně hojně uctíváný. Událost byla zaprotokolována a měla při kanonizaci tohoto světce svou váhu. Ke stejnému roku se vážou i počátky ještě mnohem proslulejšího kultu – Panny Marie Bolestné Podsrpenské. Jeden z bezděkovských sousedů tehdy našel mariánskou sošku strženou povodní ze strakonického mostu a umístil ji na svůj pozemek pod Srpskou horou, kde po sérii nezbytných zázraků vyrostla malebná poutní svatyně, pak fara a nakonec populární hostinec.

Typicky krajové tradice v první řadě reprezentuje dudáctví, které dokládá již renesanční vyobrazení dud v hradním mázhauzu. Bezpochyby nejvíce jej proslavila postava Švandy dudáka, legendami a záhadami opředeného muzikanta, zpopularizovaná zejména Josefem Kajetánem Tylem. Je ovšem otázkou, zda v posledních letech – zvláště s odchodem vynikajícího folkloristy a dudáka Josefa Režného, jenž byl duší místního lidového souboru a festivalu – nejsou na místě obavy o budoucnost tohoto strakonického fenoménu. Agrární a agrárnícký ráz města podtrhovaly rovněž selské jízdy, pořádané od roku 1927, dvakrát zakázané a nedávno opět obnovené, ale i starobylá a nezvyklá tradice pálení Jidáše na Bílou sobotu o časném jitru. Odehrávala se za kostelem na hradním nádvoří.

Druhý silný proud strakonické paměti tvoří tradice průmyslové a dělnické. Jejich prazákadem byla rozvinutá řemesla, zvláště soukenictví, kožešnictví a pivovarnictví, a jejich podhoubím relativně početná židovská komunita. Ta obývala zprvu ghetto na Bezděkově. Vinou nacistické moci, jež zavraždila přes dvě stě strakonických Židů v koncentracích, a následné komunistické lidovlády, jež po nich zahladila stopy zbouráním celého ghetta včetně výstavné synagogy, po této menšině dnes zbývá pouze působivý hřbitůvek pod lesem

Hole asi dva kilometry za městem. Právě židovští podnikatelé se kdysi vrhli na výrobu orientálních červených čepiček, tedy fezů, rozvíjející se ve Strakonících formou malých manufaktur již od roku 1807. Rody Weilů, Fürthů (z jejich rodiny pocházel Otto von Fürth, místní rodák, lékař a vědec, který jako první na světě izoloval adrenalin), Steinů a Zuckerů vytvořili z města přední světové středisko tohoto textilního odvětví. Později se připojily další velké průmyslové závody, zejména Česká zbrojovka, proslulá spíše výrobou kol a motocyklů. To vše ze Strakonic učinilo centrum jihočeského dělnického, sociálnědemokratického a komunistického hnutí, což v jistém smyslu předznačilo jejich osud.

Tragické rozhodnutí

Navzdory zakořeněné republikánské a religiózní tradici i faktu, že město roku 1945 osvobodila americká armáda, proběhl – snad dílem právě v reakci na to – nástup komunistické totality v kraji dosti razantně a podepsal se na jeho duši i tváři bez nadsázky destruktivně. Brzy došlo k likvidaci úspěšných sedláků, živnostníků i průmyslníků či uvěznění maltézského převora Antonína Voráčka a dalších členů řádu, kteří se pokoušeli o obnovu konventu. Spolu s nimi putoval do vězení i řádový historik Bohumír Lifka, ale také odborník na strakonické pamětihodnosti Vilém Václav Kremer, již předtím perzekuovaný nacisty. V leopoldovském kriminále zemřel (dodnes nemá hrob!)

Vizuální smog na obchodním centru Maxim v těsném sousedství hradu, v pozadí někdejší hotel Bavor. Obě stavby stojí na místě zbořeného předměstí Bezděkov. Někde tady bychom dříve našli synagogu a romantické uličky židovského ghetta.

Foto: Martin Veselka

i známý agrární politik Rudolf Beran, rodák ze sousedních Pracejovic a vlivný regionální patriot a mecenáš, jenž před válkou zčásti vlastnil strakonický hrad a umožnil jeho zpřístupnění. Ve věznicích nebo emigraci skončili i strakoničtí hrdinové druhé světové války, západní piloti, intelektuálové a osobnosti duchovního života. „Politické“ potíže a zákazy provázely dokonce i tak nekonfliktní a záslužnou organizaci, jako byl Prácheňský soubor lidových písní a tanců. Jeho vůdčí osobnost Josef Režný se přitom pouze snažil prezentovat autentický regionální folklor namísto služebného kýčovitého folklorismu.

Především však na konci 60. let – v době, kdy Strakonice halasně oslavovaly šestisetleté jubileum a konal se vůbec první ročník mezinárodního dudáckého festivalu – místní soudruzi a plánovači učinili rozhodnutí, které tragicky a natrvalo zasáhlo do urbanismu, architektury a ducha celého města. Takzvaná asanace historické zástavby centra, probíhající v několika etapách po následujících dvacet let, a budování megalomanského průtahu s mostem přes Otavu a Volyňku znamenaly bourání celých čtvrtí – nejromantičtějších částí Strakonic, proslulých mlýnů, kultovních hostinců, špitálu a kasáren. Dělo se tak centrální památkové péči navzdory a zanikly při tom třeba chráněné domy U Štíky, U Raka, a dokonce i kdysi uctívané rodné stavení asi nejvýznamnějšího syna města Františka Ladislava Čelakovského (se lživým argumentem, že se tam prý básník nenarodil).

Došlo rovněž, jak to trefně vystihl badatel a architekt Jiří Kupka, k „naprosté urbanistické diskvalifikaci“ hradu, přičemž toto někdejší srdce organismu města se náhle ocitlo na periferii, odříznuté kapacitní komunikací. V jeho okolí pak vyrostla „ryze sídlištní zástavba, jejíž nové dominanty konkurují starobyklým kostelním a hradním věžím“. Stará kouzelná místní jména Stráž, Dláždění, Dubovec, Ohrada, Ráj či Medová kaše náhle ztratila své denotáty a leckdy zmizela z map úplně. Zasloužilý znalec a editor díla Boženy Němcové, rodák z blízké Radomyšle a bytostný odpůrce demolice Miloslav Novotný po marných protestech zemřel v hořkosti. Olbřímí jizva na podobě města se dosud nezacelila a zřejmě nikdy nezacelí.

Porevoluční Strakonice se bohužel nezhostily příležitosti vyrůst do krásy tak jako jiná jihočeská města. Bezútešný veřejný prostor a nepřilíš hodnotná nová výstavba v centru jsou viditelné na první pohled, staly se dokonce předmětem zájmu populárního kritika architektonických nešvarů Arch Vadera. Město obecně patří hlavně motoristům: magistrála, nespočet kruhových objezdů (jeden dokonce obtáčí nebohou sochu dudáka před radnicí), všudypřítomná parkoviště, auta prohánějící se i po historickém náměstí... Jen kousek od zmrzačeného historického středu vybuchly ohyzdné supermarkety. Předměstská zástavba katalogových domků a podnikatelského baroka poškodila například venkovskou atmosféru Předních Ptákovců či ocúnové louky pod vrchem Kuřidlo. V roce 2019

Zašlá sláva Bezděkovské třídy, kdysi reprezentativní spojnice středu města a nádraží. Ač zachycený restaurant U Dudáka inzeruje Staropramen, ve Strakonicích se dodnes těší téměř výhradní oblibě pivo z místního pivovaru Dudák, byť podle některých pivních znalců nepatří k nejlepším.

Foto: Martin Veselka

byl barbarsky zbořen pozoruhodný rondokubistický Husův sbor na exponované Bezděkovské třídě, a to bez většího zájmu města a občanů. Ohroženo je prvorepublikové kino Nový svět, jež chátrá už přes třicet let, zanedbané jsou hodnotné průmyslové stavby, správcovský dům na Ostrově, a dokonce i některé objekty na náměstí. Pár občanských iniciativ sice plodně navazuje na zdejší dlouhou spolkovou tradici, ale oficiální kulturní instituce jsou, i přes hrstku kvalitních vlastivědných badatelů a pracovníků, vesměs málo aktivní. Dudácký festival je již, zdá se, za zenitem a těžko říct, zda se vrátí k někdejší proslulosti a vejde opět v širší povědomí. Strakonice jsou navíc jediným městem, kde se v nedávné době musely opakovat komunální volby – i ty však opětovně vyhrálo hnutí úzce navázané na některé zdejší podnikatele.

Snad je to důsledek veskrze proletářské tradice tohoto průmyslového střediska, koneckonců Strakonice nikdy nebyly městem škol: gymnázium se koncem 18. století z Klatov nakonec přesunulo do Písku (a své vlastní si Strakonice založily až v roce 1920), reálku o sto let později zase přenechali Sušici. Snad důraz na produkci, armádu a z vulgarizovanou modernitu, tak jak jej prosazovali a realizovali místní komunističtí funkcionáři, měl (ať už cíleně, nebo nezáměrně) potlačit tradice: tu jihočesky selskou a katolickou i tu duchovní a intelektuální. Snad za to může eliminace místních elit (inteligence, umělci, podnikatelé, sokolové, junáci) za války a po ní... Anebo snad Strakonice posledních sto let zkrátka provází těžko vysvětlitelná smůla? Odpověď bude určitě složitější, ale přejme tomuto městu, aby se jeho vývoj v budoucnu zvrátil k lepšímu.

Martin Veselka

Za cenné rady a podporu při psaní by autor rád poděkoval Pavle Váňové Černochové a Magdaléně Markové.

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Vycházíme již od roku 2012

